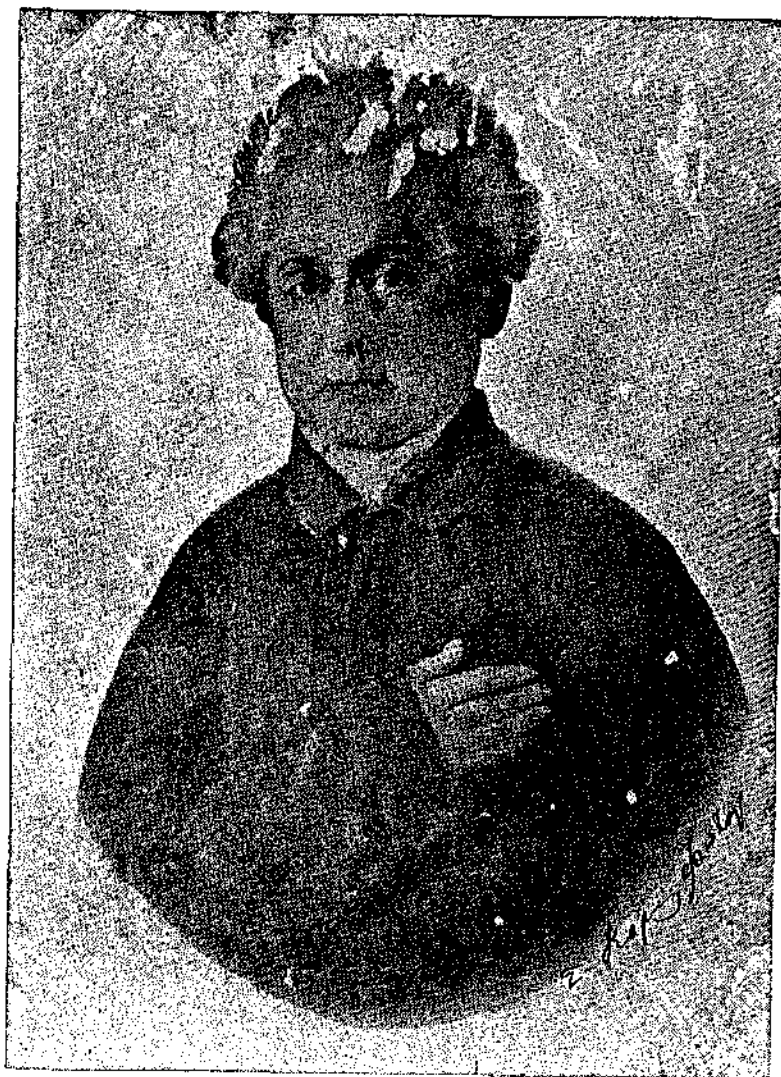

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

30 ΜΑΪΟΥ 1902

D. Solomoni

Ἐκ φωτογραφίας παλαιᾶς εἰκόνας.

ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ

Σ Ο Λ Ω Μ Ο Σ

Καθὼς τὴν ὄρα τὴν ἀπόβροχη,
Ποῦ τὴ φωτίζει ἐφτάχρωμο τὸ θεῖο δοξάρι,
Μ' ὄλη τὴν ὀμορφιά του τὴν ἀπόκοσμη,
Μ' ὄλη τὴν οὐρανόσταλτή του χάρη,

Λάμπουν στεριᾶς καὶ πέλαγα,
Μαζί, σὲ μιὰν ἀθάνατη λαμπράδα,
Ἔτσι καὶ σύ, τραγουδιστὴ μου ἐφτάχρωμε,
Ζώνεις ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὴν Ἑλλάδα.

Εἶπε ὁ σκοπὸς σου, ἀλήθεια, ἀθάνατος,
Τῆς Ἰοίδος τὰ χρώματα ζοῦν στὸ σκοπὸ σου,
Μιὰ Μοῖρα ποῦ γεννοῦσε λιονταρόκαρδους
Φώναξε καὶ σὲ σένα — Φανερώσου! —

Κι' ἐνῶ στεριᾶς καὶ πέλαγα
Τὰ σκέπαζαν τὰ σύγνεφα τὰ μαῦρα,
Πρόβαλες σύ, καὶ μὲ τὸ φῶς σου ἀλαφροχόνηθε,
Στὴ χώρα τὴ βαρύνωμη, κ' ἡ αὔρα

Τῆς Λευτεριάς, ὅπου βαφτίστηκε
Μέσ' σιὰ βαθεῖα ποτάμια τῶν αἱμάτων,
Τῆς Λευτεριάς ποῦ τὴν τραγούδησες πρωτάκουστα
Στὴ Λύρα τῶν ἐφτά χρωμάτων.

Κι' ἀκόμα δρόμους φάτισες,
Δρόμους καὶ δρόμους ἀνοιξες τριγύρω,
Κ' ἡ αὔρα ποῦ μιὰ μέρα πρωτοσκορπίσες
Ἔγινεν εὐωδιὰ κι' ἔγινε μῦθος,

Κι' ανάδωσε, κι' απλώθηκεν,
— "Ω! τὰ Μαριάπριλά σου τὰ αἰώνια! —
Ποῦ λέει κανεῖς κ' οἱ πέτρες πῶς ἀνθίζουνε,
Ποῦ λέει πῶς λουλουδίζουν καὶ τὰ χιόνια...

Κι' ἀκόμα κόσμους φώτισες,
Τοὺς κόσμους τῆς ψυχῆς τοὺς κοιμισμένους,
Τῶν εὐγενῶν, τῶν ἔρμων, τῶν ἀδύνατων,
Ποῦ τοὺς θαρροῦν οἱ ἀνίδεοι γιὰ ξένους,

Τοὺς κόσμους τῆς Φαρμακωμένης σου,
Καὶ τῆς φτωχῆς Μαρίας, ποῦ προβαίνει
Κατ' ἀπ' τὴ νύχτα τὴ γλυκεῖα καὶ τὴν ἀστρόφεγγη,
Λίγη δροσιὰ νὰ πάρη ἢ μαραμένη.

"Ω! τὴν ἀγάπη ποῦ τὴν ξύπνησες
Μὲ τὴν ὀλόφωτὴ σου Λύρα,
Ποῦ τῆς ἐφόρεσες μιὰν ἀφθαρτη
Καὶ μιὰν ἀσύγκριτη πορφύρα,

Κι' ὅταν τὴ δύστυχη τὴν ἔσυρες
Στὴν κολασμένη ἀπάνω κλίση,
Στὰνταριασμένο μέτωπο τῆς ἔβαλες
Τὴν ἀκριμάτιστη γαλήνη!

Κι' ἀκόμα, ὦ μάγε ἐσύ, ζωντάνεφες
Τὸν κόσμο ποῦ ποτὲ δὲν ἐγεννήθη,
Καὶ ζῆ μέσα στὰ δάση τὰ βαρῆσκιατα,
Καὶ μέσ' στῶν ὠκεανῶν τὰ βύθη,

Κι' ἓνα ἀντιφέγγισμα ἄφησες
Στὰ πλιὸ κρυφὰ κ' ἀπόξενα ἐδῶ κάτου,
Τὸ μελιχρὸ σου τ' ἀντιφέγγισμα, ποῦ ἡμέρωσεν
Ὡς καὶ τὴν ἄγρια νύχτα τοῦ θανάτου...

Κι' ἂν πορφυρώνη ἀκόμα ἡ λάμψη σου
Χαλάσματα κ' ἐρείπια καὶ σοντιρίμμα,
Κάποιων ναῶν μόνον σκορπίσματα
Τέτοια πανίερη ἔχουν γύμνα,

Κάποιων ναῶν τὰ μάρμαρα,
Ποῦ μοναχὰ ἓνας ὕμνος τὰ σαλεύει,
Τοῦ φεγγαριοῦ ποῦ τ' ἀργυρώνει ἀλαφροφίλητα,
Τοῦ ἡλιοῦ τοῦ χρυσοῦ ποῦ τὰ χαϊδεύει.

Καὶ τόρα ποιὸς θὰ τραγουδήσῃ σε;
Ποιὸς ἦχος, ποιὸς ρυθμὸς θὲ νὰ σὲ ψάλῃ;
Δὲ μοιάζει ὁ στίχος μας τὸ στίχο σου τὸν ἄχραντο,
Πῶχει πατρίδα κάποιων ἄλλη...

Τὸ φῶς ἐσύ εἶσαι τὸ ἀνιστόρητο,
Τῆς "Ιριδος τὰ χρώματα λάμπουν σὲ σένα,
Δόξα στὰ μάτια μόνο ποῦ σὲ βλέπουνε,
Στὰ χεῖλη ποῦ μπροστὰ σου εἶνε κλεισμένα!

Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

Χάρης εις τὴν εὐγενὴ προθυμίαν Κερκυραίου ποιητοῦ εἴμεθα κάτοχοι συλλογῆς μεταφράσεων τῶν σημαντικωτέρων ἰταλικῶν ποιημάτων τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ μετ' εἰσαγωγικῆς μελέτης ὑπὸ τοῦ πρὸ ὀλίγου ἀποθανόντος ἐργάτου τῶν γραμμάτων Γεωργίου Καλοσογίου.

Ἡ κατωτέρω μελέτη τοῦ Καλοσογίου ἀναλύνουσα συνθέτει τοῦ Σολωμοῦ τὸ ἔργον, καὶ ἀνοίγει εἰς αὐτὸ ὠραίους καὶ ὑψηλοὺς ὁρίζοντας. Ὁ Καλοσογιὸς ἐμελέτησε τὸν Σολωμόν, ἐσχέτισε τὸ ἔργον μετὸν ἀνθρώπων καὶ ἡδ' ἐνήθη νὰ ἰδῆ βαθεῖα καὶ καθαρά.

Βεβαίως ἡ μελέτη αὕτη θ' ἀναγνωσθῆ ἀπλήστως ὑπὸ τῶν ἀναγνωστῶν τῶν «Παναθηναίων». Ἡ γλῶσσα τοῦ Καλοσογίου δὲν ἐξικνεῖται μέχρι φανατισμοῦ. Εἶναι ἴσως ἡ μᾶλλον ἁρμονικὴ δημοτικὴ, καλλιτεχνικὴ ἡμποροῦμεν νὰ εἰπωμεν, μὴ ἀνακόπτουσα τὸν ἀναγνώστην, οὔτε στενοχωροῦσα.

Ἡ μελέτη αὕτη εἶναι ἡ διαθήκη, τὴν ὁποῖαν καταλείπει ὁ λόγιος Κερκυραῖος, σχετικὴ μὲ τὰς ἐορτάς τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ, τὰς ὁποίας ἐορτάζει ὅλον τὸ ἔθνος σήμερον. Δι' αὐτῆς παρέχεται ὠραῖον μνημεῖον τῆς τῶσον εὐσυνειδήτου καὶ βαθείας ἐργασίας τοῦ ἐκλείψαντος ἀνδρός.

Γραμμὴν ὡς σχεδίασμα μόνον, προωρισμένον βεβαίως νὰ λάβῃ μεγαλειότεραν ἀνάπτυξιν, εἶναι ἐν τούτοις πλήρης καὶ ἐνδιαφέρουσα πολὺ.

Ὁ κ. Μολακάσης ἐγράψεν εἰς τὸ τελευταῖον τεῦχος τῶν «Παναθηναίων» περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Καλοσογίου καὶ τῆς σπουδαιότητος αὐτοῦ. Ἐδῶ, μαζὴ μὲ τὴν διαθήκην του αὐτῆν, μὲ τὴν ὁποῖαν ὁ Κερκυραῖος ποιητῆς ἐτίμησε τὰ «Παναθηναία», σημειώομεν ὀλίγα περὶ τοῦ ἀνθρώπου. «Ἦτο πολίτης ἐνάρετος, ποῦ ὀλόφωνα ἀγαποῦσε τὴν πατρίδα του, — μᾶς γράφει φίλος λόγιος ἐκ Κερκύρας — διδάσκαλος ποῦ ἐνέπνεεν εἰς τοὺς νέους θερμὴν φιλοπατρίαν καὶ με ἐδίδεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀκλόνητον πίστιν, τὴν ὁποῖαν ὁ ἴδιος εἶχεν εἰς τὸ μέλλον μεγαλεῖον τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Εἶχε τὴν τέχνην νὰ διαπλάτῃ καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδιά τῶν νέων, τοὺς ὁποίους ἐδίδασκε καὶ οἱ ὁποῖοι τὸν ἐλάτρευαν. Αἱ ἀρχαὶ του ἦσαν ἀρχαὶ ἐθνισμοῦ καὶ φιλοπατρίας. Ποτέ ταπεινῶν συμφερόντων».

Ἐκ τῆς μεταφράσεως τῶν ἰταλικῶν ποιημάτων τοῦ Σολωμοῦ ὑπὸ τοῦ Καλοσογίου, δημοσιεύομεν ὀλίγα μόνον σήμερον, ἐπιφυλαττόμενοι νὰ δώσωμεν τὰ λοιπὰ εἰς τὸ προσεχὲς τεῦχος.

Εἶναι πολὺ ἀμφίβολο ἂν δημοσιεύματα τοῦ εἵδους τοῦ Σολωμοῦ μᾶς καὶ μὲ τὸ ποιητικὸν περιεχόμενον, καὶ μὲ τὴν γλῶσσαν ποῦ τὰ περιεντύνει, καὶ μὲ τὰ ἐξηγητικὰ προλεγόμενα ποῦ τὰ συνοδεύουν, βγαίνουν στὸ φῶς σὲ ὦρα κατάλληλη. Σημεῖα καθημερινὰ ὄχι ἀμφίβολα μαρτυροῦν δυστυχῶς πολὺν καθαρὰ ὅτι ἡ γενικὴ συνείδησις ὄχι μόνον δὲν ἐφθασε ἀκόμη σὲ βυθὸν ἀληθινοῦ φωτισμοῦ, ἀλλ' ἴσως ποτὲ δὲν ἐστάθῃ τόσο σκοτισμένη ὡς πρὸς τὰ ζωτικώτερα ἐθνικὰ ζητήματα, ὅσο εἶναι σήμερα. Ποτὲ ἴσως ἡ σύγχυσις, ποῦ χαρακτηρίζεται πάντα τοὺς μεταβατικὸς καιροὺς, δὲν ἐφάνηκε τόσο τραγὴ ὅσο σήμερα. Ἐνα ἀπὸ τὰ σοβρωτέρα ζητήματά μας (ποιός, ἢ καθαρολόγος ἢ ψυχαρακὸς ἢ ἀντιψυχαρακὸς θὰ τὸ ἀρνηθῆ;) εἶναι τὸ γλωσσικόν. Ἡ σύγχυσις τοῦ κοινοῦ μᾶς εἶναι καὶ σ' αὐτό, καθὼς καὶ στὰ ἄλλα, στὸ ἄκρο σημεῖο τῆς.

Γράφουν ὅλοι ἀπ' ὅλα τὰ μέρη, κάποτε καὶ ἄνθρωποι σπουδαῖοι, καὶ σὲ κανένα ἀπὸ τόσα γραφόμενα, μικρὰ ἢ μεγάλα, δὲ βλέπεις νὰ ξεχωρίζονται θεωρίαι, ἐνῶ ὅλα τὰ ἀντιμαχόμενα μέρη ἔπρεπε νὰ θεωρήσουν αὐτὸ πρῶτον συμφέρον τους. Γιὰ τοὺς καθαρολόγους ψυχαρακοὶ καὶ ἀντιψυχαρακοὶ εἶναι ἓνα, ἓνα γιὰ τοὺς ψυχαρακοὺς οἱ ἄλλοι δύο, γιὰ τοὺς ἀντιψυχαρακοὺς σημαία ὁ χωρισμὸς καὶ ἡ διχόνοια, καὶ κανεὶς ἀπὸ τοὺς τρεῖς δὲ φροντίζει νὰ φωτίσῃ τὸ δυστυχισμένον τοῦτο ἔθνος συγκεντρώνοντας καθαρὴν καὶ ξάστερην στὰ οὐσιαστικὰ τῆς σημαία τῆς θεωρίας ποῦ πρεσβεύει καὶ ὑποστηρίζει. Παντοῦ ἡ κοινὴ καὶ συχνὰ συνημερὴ ἀτμοσφαῖρα τοῦ ἀτόμου, καὶ ὄχι ποτὲ τῆς Ἰδέας καὶ τῆς Ἀληθείας. Παντοῦ ἀντὶ φωτισμοῦ ἓνα σκότος, μία ἄγνοια, ποῦ τόσο περισσότερο φαίνεται παράξενη καὶ ἀνεξήγητη, ὅσο τὸ ζήτημα εἶναι ἀνακαινημένο ἀπὸ εἴκοσι χρόνια, ἂν ὄχι περισσότερα, καὶ σ' αὐτὸ τὸ διάστημα ἐγράφησαν καὶ κριτικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ ἔργα, ἀρκετὰ νὰ φέρουν, ἂν ὄχι τὸ φῶς τὸ καθαρώτατον τοῦ ἡλίου καὶ τῆς ἡμέρας, καὶ ἓνα ἀσπρογάλλιασμα νὰ μαρτυρῇ πῶς ἐπέρασε ἡ νύχτα γιὰ πάντα. Μὲ τὴν

ἐνέργειαν ὁ λήθαργος μένει καὶ βασιλεύει καὶ ἀληθινὸ Κοινὸν δὲν ὑπάρχει. Οἱ περισσότεροι, καὶ μετὰξὺ τους δὲ λείπουν πολλοὶ ποῦ θεωροῦνται σπουδαῖοι, μὲ θουασμὸ ἀποσκεπάζει κανεὶς κάθε μέρα, πῶς δὲν εἶναι καὶ εἰς τὸ Ἄλφα. Αὐτὴ εἶναι ἡ θλιβερὴ ἀλλὰ ἀληθινὴ μας κατάστασις, καὶ θὰ μπορούσε κανεὶς ν' ἀποδείξῃ πέρνοντας ἓνα ἓνα ὅλα τὰ μεγάλα πνευματικὰ μας ζητήματα, ὅσα προχωρῶντας στὴ λύση τους θὰ ἔσταιναι τὸ θεμέλιον τοῦ μέλλοντος, πῶς εἶναι σ' ὅλα στὸν ἴδιον στάσιμον βαθμὸν ἡ συνείδησις. Ζητήματα Ἑθνικῆς Πολιτικῆς, Θεοσκευτικῆς Ἀγωγῆς, ὅλα κάθε μέρα σκοτίζονται περισσότερο, καὶ προβαίνουμε σ' ὅλα τυφλὰ καὶ χωρὶς νὰ γνωρίζουμε ποῦ πατοῦμε.

Ἐνα ἀπὸ τὰ ζητήματά μας ποῦ φαίνεται καθαρὰ φιλολογικὸν καὶ μικρότερον, εἶναι ἡ μελέτη τοῦ μεγαλειότερου καὶ σημαντικωτέρου ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς ποιητὰς μας, τοῦ Σολωμοῦ. Στοχάζονται μερικοὶ πῶς ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Πολυλά, ποῦ ἔχυσε πρῶτος ἀθάνατον φῶς σ' αὐτὴ τὴ μελέτη, ἔγινε πολλὴ πρόοδος. Ἡμπορεῖ νὰ συμβαίῃ τοῦτο σὲ κάποια λίγα ἄτομα. Γιὰ τὸ Κοινόν, στοχάζομαι ἐγὼ, βασιλεύουν καὶ σ' αὐτὸ σκοτάδια πυκνά. Τὸ φῶς ποῦ ὠδηγοῦσε τὸν Πολυλὰ ἔλειπε: ἐμπεῖσαν τὴν Ἑλλάδα φιλοσοφήματα ποῦ τὸ ἔκριναν: πολλοὶ ποῦ τὰ δέχθηκαν, δὲν ἐφρόντισαν ποτὲ νὰ γνωρίσουν τὰ παλαιότερα κ' ἔφερε τοῦτο παρανοήματα, ποῦ καθεμέρα μπερδεύουν περισσότερο χωρὶς νὰ φωτίζουν. Ἐτσι βλέπουμε καὶ ἀκούμε καθημερινῶς ἀνθρώπους ἀρπαγμένους ἀπὸ σημερινὰς θεωρίας Θετικισμοῦ, Νικηλισμοῦ, Ὑλισμοῦ κτλ., νὰ ὑμνολογοῦν ἓναν Ποιητὴ ποῦ ἡ Ἑθνικὴ, ἡ Θεοσκευτικὴ καὶ ἡ φιλοσοφικὴ του Πίστις ἦτον κάθε ἄλλο παρὰ ἡ δική τους, νὰ τὸν ὑμνολογοῦν χωρὶς νὰ φροντίζουν νὰ τὸν γνωρίσουν, νὰ λέγουν καὶ νὰ ξαναλέγουν τὴ λέξη Ἀληθινὸ ἢ Ἀληθές, ποῦ αὐτὸς ἐννοοῦσε τόσο ἀντίθετα ἀπ' αὐτοὺς, χωρὶς ποτὲ νὰ τὸ σημειώσουν, χωρὶς καὶ νὰ ὑποψιασθοῦν αὐτὴν τὴν ἀντίθεσιν. αὐτὸ τὸ ἀπειροχάσμα. Τρανώτερη ἀπόδειξις τῆς σύγχυσης ποῦ βασιλεύει στὰ πνεύματα σ' αὐτὴ τὴ δυστυχισμένη ἐποχὴ ποῦ διατρέχομε, θαρρῶ πῶς δὲν ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρχη.

* *

Ἐγραφε καὶ αὐτοσχέδιασε ὁ Σολωμὸς ἀρκετὰ ἰταλικά ποιήματα ἀπὸ τὴ μικρὴν τοῦ ἡλι-

κία, ὅταν ἐσπούδαζε στὴν Ἰταλία, ὡς τὰ ὑστερα χρόνια τῆς ζωῆς του στὴν Κέρκυρα. Ἐχουν ὅλα θερμότητα καὶ ζωὴ, δείχνουν ὅλα τὸν ἐξαιρετικὸ πλοῦτον τῆς φαντασίας του, καὶ ὅμως οὔτε ἓνα, καθὼς μαρτυροῦν οἱ πρῶτοι ἐκδότες, προώριζε ὁ ποιητῆς γιὰ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος.

Τὰ περισσότερα εἶναι αὐτοσχεδίασματα, παιγνίδια μὲ φίλους ποῦ ἴσως ἐλησμονοῦσε, καὶ καθὼς δὲν ἐκρατοῦσε ὁ ἴδιος σημείωσις, δὲν υποψιάσθηκε ἴσως ποτὲ πῶς μίαν ἡμέρα θὰ συναχθοῦν σὲ μίαν ἐκδοσιν. Στὴν Κέρκυραν ἄνθρωποι πολὺ σοφοὶ καὶ πολὺ ἀξιοὶ νὰ κρίνουν, ἐξεδιάλεξαν τὰ καλλίτερα καὶ σημαντικώτερα. Κακὸ δὲ θὰ εἶναι νὰ μεταφραστοῦν μίαν ἡμέρα ὅλα ὅσα ἐκείνοι στὴν ἐκλογὴν τους ἀπέκλεισαν. Ἄλλ' αὐτὴ μοῦ ἐφάνηκε τόσο σοφὴ, ὥστε ἐκρίνα νὰ τοὺς ἀκολουθῆσω καὶ δὲν ἄφησα παρὰ δύο ἀμετάφραστα, τὸ Μυστικὸ Δέντρο, παλαιὸ ξανάπλασμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Carmen Seculare, καὶ μίαν Ὁδὴ στὴν Ἀφροδίτῃ ποῦ εἶναι ὠραιότατη, ἀλλὰ πολὺ δύσκολη νὰ μεταφρασθῇ χωρὶς νὰ πειραχθῇ ἡ ζωηρὴ χάρις τῆς ἰταλικώτατης μορφῆς τῆς Ἐπιθυμοῦσα νὰ τὴν μεταφράσω κ' αὐτὴν, ἀλλὰ ἡ δυσκολία τῆς ὁμοιοκαταληξίας, φωνῆς περισσὰ ἀπὸ κάθε ἄλλη στὴ γλῶσσα μας, μ' ἔσταμάτησε.

Ἡ ἀξία τῶν ἄλλων, ὅσα ἐμετάφρασα, ἀνεβαίνει ἀπὸ τὴν ποίησιν ποῦ δὲν ἔχει βάθος οὐσίας καὶ ὅμως εἶναι γεμάτη χάρις καὶ αἰσθημα καὶ φαντασία ποῦ γγίζων τὴν ἐπιφάνεια τῆς ψυχῆς, ὡς τὴν ὑψηλότερη καὶ ἀληθινώτερην ἐκείνη κορυφή, ὅπου ἡ Τέχνη τολμηρὰ διαπερᾷ μέσα σὲ βυθὸ τῆς ψυχῆς καὶ μᾶς ἀνεβάζει σὲ ὕψη ὅπου δὲν ἐφθασαν παρὰ οἱ Μεγάλοι καὶ μοναχὰ θὰ τὸ νοήσουν οἱ Μεγάλοι.

Χωρὶς βάθος οὐσίας, ἀλλὰ ζωντανὰ καὶ ὁμορφα εἶναι τὰ Σονέτα στὸν Παῦλον Μερκάτη, Γιὰ γάμο, καὶ τὸ Ρόδο, ὅπου ὠραία εἶναι ἡ ἀνεπιτήδευτη χάρις, ἀγνὸν καὶ ἄδολον τὸ αἰσθημα τῆς φύσεως, καθαρὸς οἱ εἰκόνες, πλούσια καθὼς πάντα καὶ ζωντανὴ ἡ φαντασία. Ἄν ὁ ποιητῆς ἤθελε στοχασθῇ νὰ διατυπώσῃ τὴν ἐμπνευσί του τότε ἑλληνικά, θὰ εἶχαμε πλουτισμένον τὸν Παρνασσὸν του μὲ ὠραῖα ποιήματα τοῦ εἵδους τῆς Ξανθοῦλας, τῆς Ἐδουκόμης, τοῦ Ὀνειροῦ, ὅπου ἡ ἰταλικὴ χάρις γίνεται ἑλληνικὴ μὲ τρόπο ποῦ τὸ ξένο στοιχεῖον συγχωνευμένον θαυμαστὰ δὲν φανερώνεται παρὰ στὸ μάτι τὸ πάρα πολὺ γυμνασμένον.

Καὶ στὴν ἰταλική μορφή τους, ἐνῶ αὐτὴ διατηρεῖ ὅλα τὰ τεχνάσματα τῆς υπερβολικῆς κλιμακωμένης ἐκείνης γλώσσας, δὲ σοῦ ἀφίνουν τὴν ἐντύπωση τοῦ ζητημένου, ποῦ χαρακτηρίζει πάρα πολλά ἔργα τῶν Ἰταλῶν τῆς ἐποχῆς του. Κατόρθωμα αὐτὸ τῆς θερμῆς ψυχῆς τοῦ Σολωμοῦ, καὶ βέβαια παρὰ σὲ κάθε ἄλλο ἰταλικὸ ποίημά του τῆς ἐποχῆς ποῦ αὐτοσχεδίαζε στὴ Ζάκυνθο, ἀρμόζει σ' αὐτὸ ἡ ὀρθὴ κρίσις τοῦ Πολυλά. «Ἡ ποίηση τῶν συγχρόνων του Ἰταλῶν, ἂν ἐξαιρεθῆ ὁ Μανζώνης, ὁ ὁποῖος δὲν ἔλαβε ἀξίους συνεργούς εἰς τὴν φιλολογικὴν ἀναμόρφωση, εἶναι ἓνα λαμπρὸ ξαναφάσμα τῆς λατινικῆς τέχνης. Ὁ ἴδιος ὁ Σολωμὸς ἦταν δῆμιος ἐκείνης τῆς σχολῆς, ὡς πρὸς τὸν χαρακτήρα τῆς μορφῆς καὶ τοῦ ὕφους· ἄλλ' ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν φαίνεται μετὰ τὰ ποιητικὰ του ἰταλικά δοκίμια ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, μὴ σεμνότης ὅλη ἑλληνικὴ. Ἀλλ' αὐτὴ δὲν ἤμποροῦσε νὰ φανερωθῆ μὲ ἀνάλογη καθαρότητα, παρὰ σὲ μὴ γλώσσα ὡσάν τὴ δική μας, ἢ ὁποῖα σῶζει ἀκόμη ἀνεγγίχτα τὰ φυσικά της κάλλη.»

Στὰ Ἐπιγράμματα τοῦ Φραιξερ καὶ τῆς Alice Ward (1853—54) ἀναγνωρίζεται ὁ ποιητὴς τῆς ἀδολῆς φιλίας καὶ τῆς ἀγνῆς παρθενίας, αἰσθημάτων ποῦ ἢ προχωρημένη τότε ἡλικία τοῦ ποιητῆ καὶ ἢ σοβαρὴ μελέτη τῆς φιλοσοφίας τῆς τέχνης, ὅχι μοναχὰ δὲν ἐμάρανε καὶ δὲν ἐπέφραξε ποσῶς, ἀλλὰ τὰ κατέστησεν ἀυλότερα, καθαρότερα, ποιητικώτερα, τόσο ποῦ δὲν ἤμπορεῖς, μάλιστα στὴν παράσταση τῶν παρθένων του, νὰ μὴ θυμηθῆς τὸν ποιητὴ τοῦ Φριδολίνου. Γέροντες Κερκυραῖοι θυμῶνται ἀκόμη αὐτὴ τὴν ἀδολῆ, ἀγνή, ποιητικὴ του διάθεση, ποῦ ἐξωτερικεύει ἀζήτητα ὁ ποιητὴς καὶ ποῦ ἦταν ἢ ἴδια μετὰ τὴν οὐρανικὴ ἡσυχώτατη ἀναγállιαση ποῦ ἐπλημμύριζε τὴν ψυχὴ του θεωρῶντας τὲς ἀσύγκριτες φυσικὰς ὀμορφάδας καὶ τὴ γαλήνη τοῦ οὐρανοῦ τῆς Κερκύρας. Ἡ ἀδολῆ αὐτὴ διάθεση, μπορεῖ νὰ σκεπασθῇ, μοῦ φαίνεται, τὸ ἐλάττωμα ποῦ παρατηροῦσε ὁ Πολυλᾶς στὸ δεύτερο ἀπ' αὐτὰ τὰ ἐπιγράμματα, ὅπου ἢ ὕγεια προσωποποιεῖται ἔξαφνα στοὺς δύο ὑστερούς στίχους τῆς στροφῆς. Αὐτοσχεδίασμα τῆς Ζάκυνθος (1818—28) εἶναι καὶ τὸ Πέσιμο τοῦ Ἐωσφόρου. Πλούσιο εἶναι αὐτὸ τὸ Σονέτο γιὰ τὴν ἀντίθεση, πηγὴ λαμπρῆς ὀμορφάδας στὴν τέχνη, δταν ἁρμονικὰ ταιριάζει τ' ἀντίθετα ὁ λόγος καὶ πνέει συμμετρημένο τὸ αἶσθημα. Κόλαση καὶ Παράδεισο, Θεία Δίκη καὶ Εὐσπλαγγνία, τὸ πέσιμο τοῦ περήφανου μέσα στ' ἀτελείωτο

σκότος καὶ ἡ θλιμμένη Θεὰ μετ' ἀθάνατο Ζαφειροῦ, ὁ ξαφνικὸς χαμὸς τῆς ὁμορφῆς τοῦ πρώτου μετ' ἀγριοκοίταμα τοῦ τρόμου, καὶ τῆς ἄλλης τὰ σεμνὰ κρυμμένα στὴ σκέπη καὶ τὸ θεῖο παράπονο, στὰ δύο εἰκονικώτατα μέρη τοῦ λαμπροῦ ποιήματος φαίνονται ἀντίθετα μετὰ πολλὴ προσοχὴ μελετημένα καὶ ζυγισμένα. Καὶ ὁμως κι' αὐτὸ τὸ Σονέτο εἶναι αὐτοσχεδίασμα. Ἐξαιρετὰ ἰδιαιτέματα τῆς συγγενικῆς καὶ τῆς φιλικῆς ἀγάπης καὶ ἑμνήματα τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς εἶναι καὶ τὰ ἄλλα δύο τῆς Στυλιανῆς Μακρῆ καὶ τοῦ Στυλιανοῦ Μαρκοῦ, πλούσια καὶ αὐτὰ ἀπὸ πλαστικὴ φαντασία καὶ ἀπὸ αἰσθημα γλυκὸ καὶ πονεμένο. Ὁ Στυλιανὸς Μαρκοῦς ἦταν ἀδελφὸς πρωτότοκος τοῦ αἰσθαντικοῦ ποιητῆ τοῦ Ὀρχου καὶ τῶν ἄλλων ὄμοιων ποιημάτων, καὶ ἀγαποῦσε κ' ἐκείνος τὴν ποίηση καὶ ἔγραφε στίχους, λέγει ὁ Π. Κουαρτάνος, ποῦ ἔλαβαν δίκαιον ἔπαινο ἀπὸ τὸ Σολωμὸ. Ὁ νέος ἀπέθανε τὴν 17/29 τοῦ Ἀπριλίου 1852 στές ἡμέρες τοῦ Πάσχα, ποῦ ὁ Σολωμὸς ἐσυνηθοῦσε νὰ πηγαινῆ στὴν ἑξοχὴ τῆς Κερκύρας ἀποφεύγοντας στὴ γαλήνη τῆς τὸν ἀπερίγραφτο θόρυβο, τοὺς κρότους τῶν πυροβολισμῶν καὶ τὸ θέαμα τῆς σφαγῆς τῶν ἀρτιῶν ποῦ βάφει μετὰ αἵμα ὅλες τὲς θύρας καὶ τοὺς δρόμους τῆς πολιτείας στές χαρμύσσινες ἐκείνες ἡμέρες. Γιὰ τοῦτο λέγει στὸν ὑστερὸ στίχο τοῦ σονέτου:

Ἐλεπα, καὶ δὲν εἶδα τὸ στεγνὸ κλινάρι.

Ἄς μοῦ συγχωρηθῆ ἐδῶ μὴ παρέκβαση ἱστορικὴ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ποῦ ἄλλοι ἴσως δὲν θὰ φρόντιζαν νὰ κοινοποιήσουν καὶ δὲ θὰ εἶναι ἴσως ἀνώφελη συμβολὴ στὴ μελέτη τῶν ἔργων καὶ τῶν διαθέσεων τῆς ψυχῆς τοῦ Σολωμοῦ, καθὼς καὶ τῶν λαμπρῶν ἠθικῶν στοιχείων ποῦ τότε ἐτίμησαν τόσον τὴν Κέρκυρα. Ἡ παράσταση τοῦ ὑπεραιοθητοῦ εἰς τὸ Σονέτο δὲν εἶναι κοινοτοπία. Σὲ διάφορα γράμματα τοῦ Ἰακώβου Πολυλά πρὸς τὸ φίλο του Κάρλο Μάνεση τῆς ἐποχῆς τοῦ θανάτου τοῦ Στυλιανοῦ, δταν ὁ Πολυλάς ἔμμενε στὴ Νεάπολη, ὁ Στυλιανὸς ὀνομάζεται συχνὰ «ὁ ἀγγελικὸς νέος», καὶ ὁ Πολυλάς σ' αὐτὸ τὸ διάστημα ἐμελετοῦσε κ' ἐσύνθεσε ἓνα Ἐλεγίον σὲ δεκαπεντασύλλαβους στίχους, ποῦ δὲ γνωρίζω ἂν σῶζεται στὰ ἰδιόγραφα του. Στὰ γράμματα δὲν ὑπάρχει παρὰ ἡ ἰδέα τοῦ σχεδίου καὶ λίγοι στίχοι, καθὼς τὸ μαρτυροῦν τὰ ἀκόλουθα.

Ἀνάμεσα σ' ἄλλα ἐπρώτερε ἡ ἐλπίδα νὰ σοῦ κοινοποιήσω τὸ Ἐλεγίον ὅπου ἔχω σκοπὸ νὰ ἀφιερῶσιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἀγγελικοῦ φί-

λου σου. Ἐως τὴν ὥρα δὲν ὑπάρχει στὴν ψυχῆ μόν παρὰ ἓν ἄμορφο σχέδιο, ὅπου ἐσὺ καὶ ὁποῖος καθὼς ἐσὺ τὸν ἀγάπησε, ἤθελε τὸ καλοδεχθῆ. Εἰς ἓνα ὄραμα, ἐκείνος ὅπου γράφει βρῖσκαται εἰς τὸ Κοιμητήριον καὶ ξάφνου ἀκούει

*Ἐδρες τὸν τάφο ποῦ ἀγαπῆς καὶ τίμησέ τον δάκρυα·
Ζῶντας ὅπου ο ἀγάπησε τὸ δάκρυ σου γινεῖται
Τὸ δάκρυ σου ποῦ τοῦλειπε στὴν κλινὴ τοῦ θανάτου.*

Ὑπακούοντας ἐρευνᾶ τοὺς τάφους καὶ βρῖσκει ἀναπάντεχα τὸ ὄνομα τοῦ..... Εἰς τὰ λόγια ὅπου ἐκείνος ὅπου γράφει στρέφει πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ εἰς τὴν ἀπόκριση τοῦ πνεύματος θέλει περιέχεται ἡ οὐσία τοῦ Ἐλεγίου. Στὸ χρόνὸ τὸ ποίημα ποῦ ἐδοξολογοῦσε τὴ μνήμη τοῦ «ἀγαθοῦ Νέου» ἦτον τελειωμένο. Σ' ἄλλο γράμμα ὁ Πολυλάς ἐξηγῶντας τοῦ Μάνεση ἓνα μέρος του, γράφει. «Ὅσο γιὰ τὸν τρίτο στίχο, ἰδοὺ τὸ νόημά του. Δὲν ἄφησα γνῶρι στὴ ζωὴ, δὲν ἠμπόρεσα νὰ κάμω τίποτε γιὰ τὴν πατρίδα μου.» Εἶναι αὐτὸς ἓνας ἀπὸ τοὺς πόθους τῆς ψυχῆς του, καθὼς τὸ ἐμφράζει τὸ ἄχ! Τὸ ὑψηλὸ θέαμα ἐκείνου τοῦ καθαροῦ ἐνθουσιασμοῦ εἶναι ἢ χροστὴ πύλη ἀπὸ τὴν ὁποῖαν τὸ πνεῦμα τοῦ Νέου ξανοίγει τὸ λαμπρὸ μέλλον, πρὸς τὸ ὁποῖον εἶναι ἤδη κινημένος ἓνας λαός, ἀφ' οὔ μὴ μιὰ φορὰ ἔφθασε νὰ ἀγαπήσῃ τὸ καλὸ κατ' ἑαυτὸ, ἀπολύτως, δίχως ν' ἀποβλέπῃ σὲ κανένα κοσμικὸ τέλος.»

Ὁ Σολωμὸς εἶχε στενὴ καὶ παλαιὰ φιλία μετὰ τὸν πατέρα τοῦ Στυλιανοῦ. Μαρτυροῦν τὴν θερμότητά της δύο ὄμοια γράμματά του στὸν ἴδιο γραμμῆνα ἀπὸ τὴν Κέρκυρα τὸ 1830 καὶ 1831. Κατέχω καὶ ἀπ' αὐτὰ ἓνα ἀντίγραφο καὶ μετὰ τὴν ἀδεία τοῦ Γ. Μαρκοῦ εἶχα καταχωρήσῃ στὴν Ἐστία σχεδὸν δλο τὸ δεύτερο καὶ μέρος τοῦ πρώτου. Συμπληρῶνω ἐδῶ τὴ δημοσίευση τοῦ πρώτου παραλείποντας μόνο ἓνα ἀσήμαντο μέρος του. Εἶναι χαρακτηριστικώτατο. Τὸ κωμικὸ πρόσωπο ποῦ μελετεῖται στὸ τέλος εἶναι ὁ Ροῖδης— «Ἀγαπητέ μου Γεώργιε! Νὰ μὴ μ' εὐχαριστήσουν τὰ νέα σου; Παραμύθια! παραμύθια! Τὰ διάτρεξα μάλιστα μετὰ τὰ μάτια ἀχώρταγα, καὶ τὰ διάβασα μάλιστα μ' ἐκείνη τὴν εὐχαρίστηση ποῦ διαβάζει κανεὶς ἓνα λαμπρὸ βιβλίου τυπωμένο μετὰ καθαρώτατους χαρακτῆρες, καὶ ἔτσι θὰ κάνω πάντα.

— Ἐκεῖνο τὸ παιδάκι μετὰ τὸ ὄμοιο καὶ τολμηρὸ κεφάλι (ἴσως ἐννοοῦσε τὸ Στυλιανὸ) τὸ καρτεροῦσα ἀπὸ μέρα σὲ μέρα στὴ σκο-

τεινὴ φωλιά μου καὶ μ' ἐγέλασε εὐχάριστα ἢ ἐλπίδα μ' ἀρέσει ὁμως νὰ πιστεύω πὼς δὲ θὰ θελήσῃ νὰ με γελάσῃ μὴ ἄλλη ποῦ θρέφω γι' αὐτό. Μοῦ εἶναι γι' αὐτὸ ἐγγυητὴς ἐκείνη ἡ φυσιογνωμία του καὶ ἡ ἀνατροφή ποῦ σεὶς θὰ ξέρετε νὰ τοῦ δώσετε. Μόλις ξανάρθης ἐδῶ (ἄχ! ἄς εἶναι γλήγορα!) αὐτὸς καὶ ἢ Ἐλενίσσα θάρθουν ἐδῶ σ' ἐμένα καὶ θάρθουν καὶ ἄλλα παιδάκια, καὶ θὰ χορεύουν ὅλα καὶ θὰ κάμουν τρέλλες, ὅσες θελήσουν, κ' ἐγὼ στὴ μέση τους!

Καὶ σὺ τί κάνεις; Γράφεις τίποτε; Εἶναι γλυκὰ στὴν ἡσυχία τοῦ μικροῦ δωματίου του νὰ φανερώνῃ κανεὶς ὅτι μέσα λέγει ἢ καρδιά. Ὅς καὶ ἡ ἰδέα τοῦ ἔπαινου, δταν παρουσιάζεται ὑπερβολικά, ταράττει ἐκείνη τὴν ἠδονὴ καὶ κάποτε σπρώχνει καὶ στὰ χειρότερα. Αὐτὴ ἢ ἠδονὴ πρέπει νὰ εἶναι καθαρὴ. Πόσο χαίρομαι ποῦ δὲ σὲ βασανίζει ὁ στοχασμὸς κανενὸς νέου εἶδους. Ἐ! καυμένοι ἐμεῖς! Ἄν ἢ φύσις θελήσῃ, ἢ δουλειὰ θὰ πάη καλά· ἂν ὄχι, ὅσο καὶ ἂν ἀλλάξῃ δρόμο κανεὶς, δὲ θ' ἀλλάξῃ παρὰ τρόπον παραδαρμού. Ὁ ἄνθρωπος βρῖσκαται στὴν περίσταση ἐκείνου τοῦ λαμπροῦ ἀνθρώπου ποῦ προσπαθοῦσε νὰ προφέρῃ γιὰ τὸ στίχο του τὴ λέξη Zianzie, καὶ δὲν εὑρίσκει τρόπο, ἔλεγε πάντα Zianzie, ἂν καὶ εἶχε μείνῃ μὴ δεκαεὶά χρονία στὴν Τοσκάνη. Καταλαβαίνοντας ἀπὸ τὰ γέλια τῶν ἄλλων πὼς δὲν ἐπήγαγε καλά, ἐδοκίμασε ἄλλο δρόμο καὶ εἶπε Zianze. Καθὼς ὁμως σῦξαιναν τὰ γέλια, ἐδοκίμασε μετὰ μεγαλήτερη δύναμι τὸ Ἀκρωτήρι τῆς καλῆς Ἐλπίδος καὶ εἶπε Zanzie. Ἐπνιγαν τὰ γέλια τοὺς φίλους καὶ ὁ καυμένος ἐκατάλαβε ποῦ ἐπήγαγε ἀπὸ κακὸ σὲ κακὸ. Κάμνει τὴν ὑστερὴν δύναμι (δὲν τοῦ ἀπέμεινε ἄλλη, καθὼς βλέπεις) καὶ μετὰ πρόσωπο ἄχνὸ ἐφώναξε Zanze. Καὶ ἀκολουθεῖ αὐτὸς νὰ τὸ λέγῃ καὶ οἱ ἄλλοι νὰ γελοῦν.

Τὴν ἡμέραν τῆς κηδείας τοῦ Σολωμοῦ ὁ Γεώργιος ἐξεφώνησε στὸ νεκρὸ του ἓνα σύντομον ἄλλ' ὄμοιον ἐπιτάφιο λόγο.

* * *

Ἄξιο τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος τοῦ Σολωμοῦ εἶναι καὶ τὸ Σονέτο στὸ Φύσκολο μετὰ τὸν πόνο τῆς ὄρφανῆς πατρίδας καὶ μετὰ τὴν ὑστερὴν εὐχὴ του. Ἀπομένουν τέσσαρα ἀξιόλογα ποίηματα τῆς πρώτης νεανικῆς ζωῆς τοῦ Σολωμοῦ στὴν Κρεμῶνα, ὅπου ἐσπουδάζε, γιὰ νὰ φθάσουμε στὰ λίγα ἄλλα πολὺ σημαντικὰ

της ωριμής τέχνης του. Φαίνεται λαμπρά και σ' αυτά η πάντα εύρετική φαντασία του, πρόθυμη πάντοτε να υπηρέτησε αρμονικά το λογισμό που σηκώνεται στον αιώνα των θεϊών ιδεών. Ήτον 15 — 18 χρονών και ήταν από τότε τολμηρά τα λυρικά του πετάματα που έπρομηνούσαν τον ύψηλο συνθέτη του Ύμνου, και της Μοναχής. Η τάση προς το ύψος των θρησκευτικών νοημάτων φαίνεται δυνατή από τότε. Με τον «Κατασκευαστή των οργάνων» που μάς πετᾷ μονομιᾶς και πῶς μάς βαστᾷ ἀβίαστα από τον πρώτο ἔως τὸν ὑστερο στίχο στη θεϊκήν ἁρμονία τῶν ἄστρον! Καὶ πῶς μαζὶ του λησιμονῶντας δλότελα τὸ βαρὺ μας σῶμα ἑλαφροκίνητοι στὰ φτερά τῆς ζωντανῆς πλαστικῆς φαντασίας διαβαίνουμε τὸν ἴδιον αἰθέρα στους μυστικούς ἕμνους τοῦ «Λειτουργοῦ τοῦ ὑψίστου γιὰ πρώτη λειτουργία!» Καὶ δὲν ἔμπορεῖ νὰ μὴ κινήσῃ τὸν θαυμασμόν μου μπροστὰ στὴν τρυφερὴ ἀκόμη ἐκείνη ἡλικία του ἢ Ὁδὴ γιὰ πρώτη λειτουργία, πὺ μάς φανερῶνει εὐθύς ἀπὸ τὴν πρώτη στροφή τῆς πόσο οἰκειωμένος ἦτο βέβαια ἀπὸ πολὺ πρὶν μὲ τὸ ὑψος τῆς Ἑβραϊκῆς Γραφῆς. Σ' αὐτὴ τὴν Ὁδὴ ἐδιατήρησα ὅσο μποροῦσα στὴ μεταφράση τὸ μέτρο τοῦ πρωτοτύπου μὲ ὄλες τὲς ὁμοιοκαταληξίες του, μακραίνοντας μόνο τέσσαρας ἀπὸ τοὺς στίχους κάθε στροφῆς, πὺ δίχως αὐτὸ γιὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν λέξεῶν μας ἢ δὲ θὰ ἦτο κατορθωτὴ ἢ μετᾶφραση ἢ δὲ θὰ εἶχαν τὸ βάρος τοῦ πρωτοτύπου. Ἀπὸ τὴν πλούσια, ζωντανή, θερμὴ ἀλλὰ καὶ ἡσυχὴ καὶ γαληνὴ ἐντύπωση τῶν στροφῶν αὐτῆς τῆς ὁδῆς πὺ δείχνουν σημαντικὰ ἀπὸ τότε πῶς ὁ ποιητὴς ἦτον γεννημένος γιὰ τὲς ὑψηλὲς σφαῖρες τῆς τέχνης, «πόσο εὐκόλα ἔλετοῦσε στὰ ὑψηλὰ, πόσο ἐλεύθερα ἀνέπνεε εἰς αὐτὰ», ἔμποροῦμε ὥραϊα νὰ περάσουμε στὰ σημαντικώτερα ἔργα τῆς ὑστερινῆς του δεκαετίας, ὥστε νὰ φανῆ ὅτι ἡ μετάβασή του ἀπὸ τὴν ἐνοστιματικὴν ἐμπνευση στὴν ὑψηλὴ σφαῖρα τῶν Γερμανικῶν θεωριῶν τὰς ἀρχὰς τοῦ περασμένου αἰῶνος, ἔγινε φυσικὴ καὶ ἀβίαστη.

* *

Πολὺ μεγάλο εὐτύχημα ἐστάθη γιὰ τὴν Ἑλλάδα νὰ γεννηθῆ ἕνας ποιητὴς τόσο μεγάλος καὶ βαθὺς στὰ πρῶτα πατήματά της στὸ δρόμο τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ πολὺ μεγαλύτερο δυστύχημα ὁ χαμὸς τῆς διαλεχτότερης ἐργασίας του. Τὰ πολὺ λίγα δυστυχῶς ποιητικὰ ἔργα τῆς

ὑστερινῆς ἐποχῆς του, οἱ λίγες σελίδες τῶν στοχασμῶν του, καὶ οἱ οὐσιαστικώτατες σελίδες τῶν προλεγόμενων τοῦ Πολυλά εἶναι βέβαια ἀρκετὰ νὰ μάς δείξουν ὡς πὺ ἀνέβαιν' ἐκεῖνο τὸ πνεῦμα. Ἄν ὅμως ἐσώζονταν ὄλα ὅσα στους ὑστερους χρόνους του εἶχε προφθάσῃ νὰ καταστρώσῃ, ἂν οἱ φίλοι του καὶ αὐτοὶ εἶχαν φροντίσῃ νὰ μάς παραδώσουν σὲ τόμους ὁλόκληρους τοὺς θησαυροὺς πὺ «πλουσιοπάροχα ἐκεῖνος ἐχάριζε στὸ νοῦ καὶ στὴν καρδίᾳ ὄσων εὐτύχησαν νὰ τὸν πλησιάσουν», ὥστε νὰ ἔχουμε σήμερα ὡσὰν σ' ἕνα σύστημα ὄλο τὸ πλοῦσιο καὶ βαθὺ καὶ μεγάλο ἐκεῖνο οἰκοδόμημα, τί εὐτυχία θὰ ἦταν ἐκείνη! Μοῦ φαίνεται νὰ βλέπω σὰν ὄνειρο κόσμον ἰδανικὸν ἀντὶ τῆς σύγχυσης, τῆς τύφλας, τοῦ χωρισμοῦ σὲ χίλια κομμάτια πὺ χαρακτηρίζει σήμερα αὐτὸ τὸ δυστυχισμένο ἔθνος σ' ὄλα τὰ οὐσιαστικώτερα τῶν ζητήματα, νὰ βασιλεύῃ ἢ Τάξιν καὶ στους στοχασμούς καὶ τὲς πράξεις. Μοῦ φαίνεται νὰ βλέπω πῶς φωτισμένοι ἀπὸ λάμψη καθαρῶν ἡλιῶν, ὠδηγούμενοι ἀπὸ φῶς ἀληθινῆς ἐμπνευσης καὶ σοφίας ἀληθινῆς, θὰ ἐρχόμεθα καὶ τώρα ἢ θ' ἀρχίζαμε νὰ ρίχνουμε στερεὰ τὰ θεμέλια τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς, πὺ μόνη μπορεῖ νὰ μάς φέρῃ στὸ πλήρωμα τοῦ προορισμοῦ μας. Ἡ δυστυχία τοῦ μικροῦ καὶ ὄμως πάντα μεγάλου αὐτοῦ ἔθνος δὲν περιγράφεται. Θὰ ἔλεγεσ βλασφημῶντας πῶς μιὰ ἀσπλαγην μοῖρα δὲν ἐκουράσθηκε ἀκόμη νὰ τοῦ ὀίχνη ἐμπρός του τὰ φοβερώτερα ἐμπόδια, μὲ τὸ σατανικώτερο γέλιο. Αὐτὴ πὺ ἐγέννησε στὴν κρισιμώτερη στιγμὴ τῆς παραταμένης ζωῆς του ἕναν Καποδίστρια κ' ἕνα Σολωμό, αὐτὴ ἢ ἴδια κόβει ἀνελεήμονα καὶ τῶν δύο τὸ ἔργο πρὶν προφθάσουν νὰ τὸ στήσουν ἀκλόνητο, πρὶν προφθάσουν νὰ θεμελιώσουν τὸ μέλλον μας, καὶ δὲν ἀρίνει παρὰ λίγα θλιβερά του συντρέιματα.

Γιὰ τὸν πρώτο δὲν εὐρέθηκε ἀκόμη ὁ ἄνθρωπος νὰ δείξῃ στὸ ἔθνος μὲ δύναμη τοὺς μεγάλους σκοποὺς πὺ ἐμελετοῦσε τὸ φωτισμένο πνεῦμα μέσα στὸ πυκνὸ σκοτάδι πὺ ἀπὸ παντοῦ τὸν τριγύριζε. Ἄλλὰ τυχερώτερος σ' αὐτὸ ἐστάθη ὁ δεύτερος καὶ μαζὺ του τὸ ἔθνος. Μὲ τὸ μέγα ὄνομά του θὰ συμβαδίση ἀχώριστα πάντα στὴν ἀθανασία τῶν αἰῶνων καὶ τ' ὄνομα τοῦ ἐξόχου Κεραυραίου πὺ μὲ λίγα κ' αὐτός, ἀλλ' ἀρκετὰ καὶ σημαντικὰ ἐξηγήματα, ὄλος γεμάτος ἀπὸ τὸ πνεῦμα του, καὶ ἀπὸ τὲς ιδέες καὶ ἀπὸ τὰ αἰσθήματα πὺ ἐμπύχωναν τὴν πνευματικὴν του ζωὴ. μάς ἀφῆσε

ὄσα κὰν ἀρκοῦσαν γιὰ νὰ μὴ μένη στὸ σκότος γιὰ πάντα ἐκεῖνο τὸ ἔργο. Ἐπαρατήρησε κάποιος, εἶναι ὄλιγος καιρὸς, ὅτι ἀπὸ εἴκοσι χρόνια κ' ἐδῶ ἐξαναφάνηκε μιὰ κάποια ζωὴ στὴν ἑλληνικὴ τέχνη καὶ στὸν ἑλληνικὸ στοχασμό, καὶ αὐτὴ τὴ ζωὴ τὴν ἐγέννησε ἢ προσοχή, πρώτη φορὰ γευμένη στὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ. Ἐπαρατήρησε ἀκόμη πῶς οἱ παραστάτες αὐτῆς τῆς ζωῆς ἔπεσαν κατὰ τὸ πατροπαράδοτο σύστημα σὲ μιὰν ἄκρα διχόνοια. Ἐπίσστησαν ὄλοι σὲ πόλεμο: ἕνα μόνωχο ὄνομα ἔμεινε σεβαστὸ σταθερὰ ὡς τὸ τέλος μ' ὄλα τὰ ἀνομοιότατα στοιχεῖα πὺ ἐπάλευαν, τὸ ὄνομα τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ. Ἡ παρατήρησή μου ἐφάνη ἀληθινή καὶ πολὺ σημαντικὴ καὶ γιὰ τοῦτο τὸ σημειῶνω. Προβάλλει κατόπι τῆς εὐθύς τὸ ἐρώτημα πῶς ἐξηγεῖται τοῦτο τὸ σέβας. Ἐνοήσαμε τάχα καὶ εἶδαμε σ' ὄλο τὸ φῶς τῆς τὴν ιδέα πὺ παρασταίνει ὁ Σολωμός; Δὲν τὸ πιστεύω. Θαμποβλέπουμε ὄλοι, καὶ ἂν δὲν ἐθαμποβλέπαμε, δὲ θὰ εἶχαμε μεταξὺ μας διχόνοια, δὲ θὰ ἦταν οἱ χωρισμοὶ μας οὐσιαστικοί, θὰ εἶχαμε κατορθώσῃ σὲ τόσα χρόνια νὰ ἔχουμε μεταξὺ μας κάποιαν ἐνότητα καὶ σὲ μικρὲς καὶ σὲ μεγάλες ιδέες, καὶ δὲ θ' ἀκολουθοῦσε ἢ σύγχυση καὶ ἢ ἀταξία πὺ βασιλεύει δὲ θὰ ἐχόνοντιαν ἴσως καὶ τὸ αἶμα πὺ τώρα ὑστερα τόσο ἀδικα ἐχύθηκε μέσα στὸ ἐλεύθερο κέντρο τοῦ ἐλευθέρου κράτους μας.

Θὰ ἐπιθυμοῦσα ἐγὼ καὶ γιὰ τοὺς δύο μεγάλους φωστῆρες πὺ ἐμελέτησα νὰ βρεθοῦν ἄνθρωποι νὰ τοὺς στήσουν ὄχι πέτρινοις ἀνδριάντας, ἀλλὰ, μ' ὄσα μέσα καὶ βοηθήματα μάς ἀπέμειναν, νὰ βγάλουν στὸ φῶς ὄλο, ἂν εἶναι δυνατόν, τὸ σύστημα τῶν στοχασμῶν πὺ ἐστάθησαν τῶν ἔργων τους ἢ ψυχῆ, καὶ νὰ τὸ προσφέρουν στὴ λατρεία μας. Ἐθὰ ἦταν ἀρκετὸ αὐτὸ, νομίζω, νὰ σκορπίσῃ τὲς θανατοῦρες πνοὲς πὺ μάς ἔρχονται ἀπ' ἔξω κ' ἐμεῖς τυφλοὶ τὲς δεχόμεσθε, νὰ δώσῃ ἕνα δρόμο κοινὸ σ' ὄλα τὰ πνεύματα, νὶ στήσῃ τὸ ἠθικὸ θεμέλιο πὺ μόνον ἔμπορεῖ νὰ μάς ὀδηγήσῃ στὸ πλήρωμα τοῦ προορισμοῦ μας. Ἐθνος πὺ δὲ γνωρίζει ἀκόμη ποιὰ εἶναι τὰ ἀληθινὰ θεμέλια τῆς ἀγωγῆς του, δὲν εἶναι παρὰ συμμάζωμα τυφλῶν, καὶ αὐτὰ τὰ θεμέλια δὲν τὰ δείχνουν στὰ ἔθνη παρὰ οἱ ἀληθινοὶ τους Μεγάλοι, ἂν αὐτὰ εὐτύχησαν νὰ τοὺς ἔχουν.

* *

Δὲν εἶναι ὁ τόπος ἐδῶ παρὰ μὲ λίγα ἀλλὰ,

ἂν δυναθῶ, φωτεινὰ σημεῖα νὰ σπρώξω καὶ νὰ θαρροῦνω καὶ ἄλλους στὸ ξετύλιγμα τῶν ιδεῶν, πὺ ἐμελέτησα παραπάνω. Ὁ Σολωμὸς πρῶτα ἀπὸ φυσικὴν κλίση, κατόπι μὲ θεληματικὴν δυνατὴν μελέτη ἀγάπης, ἐλάτρευσε, ἀφιερῶθηκε ὄλος σ' ἕνα σύστημα, ὄπου ἔφεραν ὄλον σχεδὸν τότε τὸν κόσμον τῆς Εὐρώπης οἱ δυνατοὶ πόθοι καὶ ἢ πίστῃ σ' ἕνα μέλλον ἄξιο τῆς ιδέας πὺ παρασταίνουν τὰ διάφορα ἔθνη. Ἦταν ἢ ἐποχὴ πὺ ἀνοῦσε στὴν Ἰταλία ὁ Μαντζῶνης καὶ ὁ Ρουμίνης, στὴ Γερμανία ὁ Σάλλερ, ὁ Γκαίτε, ὁ Ἐγγελος. Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἐπίστευε στὸ πνεῦμα καὶ στὴν Ἀλήθεια, ὄσο ἢ σημερινὴ δὲν πιστεύει καὶ τὴν ἀρνείται. Ἐβασίλευε τότε ὁ Χριστὸς, σήμερα βασιλεύει ὁ σκεπτικισμὸς καὶ ἢ ἀρνήσις τοῦ Πιλάτου. Ἄλλα ἔθνη, ἂν ἀφῆσαν ἐκείνη τὴν πίστῃ, εἶχαν τὸ λόγο τους: τὴν ἀντικατάστησαν μὲ μιὰν ἄλλη, μ' ἕναν ἄλλο φλογερῶτατο ζῆλο, τὸ ζῆλο τοῦ κύκλου τῆς θεικῆς ἐπιστήμης, πὺ ἐνεργεῖ χωρὶς νὰ τὸ ἔξερῃ γιὰ νὰ προετοιμάσῃ ἕναν πλουσιώτερο καὶ δυναμωμένον ἰδανισμό γιὰ τὸ μέλλον. Γιὰ μάς ὄμως καὶ κάποια ὄμοια μας ἔθνη, ἢ φιλοσοφικὴ ἀπιστία ἐστάθη θάνατος, ὄχι ζωὴ.

Ἡ ποίηση τοῦ Σολωμοῦ εἶναι ἀπὸ τὴν πρώτη ἐποχὴ, πὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν τρυφερὴν ἡλικία δεκαπέντε ἴσως χρονῶν ὡς τὴν ὑστερὴν τῆς ζωῆς του, ὄλο ἰδανιστικὴ, ἂν στοχασθοῦμε ἰδίως τὰ σοβαρὰ του ποιήματα. Ἡ διαφορὰ τῶν πρώτων ἔργων του ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ὑστερινῆς ἐργασίας τῶν Ἐλευθέρων Πολιορκημένων εἶναι ὅτι στὰ πρῶτα ὁ στοχασμὸς ἐνεργοῦσε ἐνοστιματικὰ ἀπὸ φυσικὴ κλίση τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ λογιμοῦ: κατόπι αὐτὴ γίνεται συνειδητικὴ καὶ ἀναπαύεται καὶ δυναμώνεται σ' ἕνα σύστημα, καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴν καθαρὴ ἄλλ' ὄχι καὶ οὐσιωδῶς ἀλλαγμένη διάθεση βγαίνουν πλάσματα σωματοποιημένα μὲ δύναμη πλαστικὴ ἀκατάφραστη, ἀλλὰ πολὺ ἀπλότερα ἀπὸ τὰ πρῶτα. Ὁ ποιητὴς δὲ θέλει πλέον νὰ παραστήσῃ τὸ πνεῦμα: ὄπως αὐτὸ μάς φανίζεται στὴ φύσῃ, δὲν παίρνει τὸ κίνημά του ἀπὸ τούτην, ἀνεβαίνει σ' ἕναν κόσμον ιδεῶν καὶ ἔχει τὴ δύναμη νὰ τὸν σαρκώσῃ τόσο δυνατὰ, ὥστε νὰ φαίνεται κόσμος πραγματικώτατος ἐνῶ εἶναι ἰδανικώτατος σὲ βαθμὸ πὺ πολὺ σπάνια βρίσκειται σ' ὄλη τὴν παγκόσμια ποίηση.

Στὴν Ἀγούλα, στὴν Τρελλῆ Μάνα, στὸ Λάμπρο, στὸν Ἕμνο, σ' ὄλα τὰ μικρὰ καὶ μεγάλα ποιήματα τῆς πρώτης ἐποχῆς, εἶναι ἰδανικὰ ποιήματα.

ημένη ή Φύση, στα ύστερώτερα είναι παντού ή ιδέα φυσικοποιημένη. Αν μου συγχωρηθή ή λέξη, πλαστικότητα, είναι κόσμος ασύγκριτα ανώτερος, ακατάφρατος και ή αξία του Σολωμού στέκει δλη σάν τεράστια πλαστική δύναμη που κατορθώνει να τον κάμη αλησμόνητο και σ' έμάς, μ' δλη την δλωσιόλου ρεαλιστική σημερινή μας διάθεση. Η Φραγκίσκα Φραιζερ, ή Ροδόσταμο, ή Μάρθα, ο νέος Άγγλος του Πάρφουρα είναι ιδέες, είναι άλλου κόσμου όντα, τελείως υπεραίσθητά και όμως τόσο δυνατά αγαπημένα και λατρευμένα από τον ποιητή, ώστε είναι αδύνατο να μη τ' αγαπήσουμε και να μη τα λατρεύσουμε μ' άλλη τόση θέρμη κ' έμείς, όσο κ' αν είναι το θέυμα που σήμερα μάς τραβάει σ' αντίθετο δρόμο. Το μεγαλύτερο και δυνατότερο απ' όλα αυτά τα ιδανικά πλάσματα είναι ή Αναστημένη Έλλάδα, αληθινή θεά, που όσο κ' αν θέλουν να τή δέσουν με την πραγματική ιστορία τα «μεγαλόψυχη στόν πόνο και στή δόξα, και τα φύλλα της Λαμπρής και φύλλα τών Βαγιών» μένει πάντα στο «πανερόμο της δάσος» ιδανικό ακατάφραστο. Αντίρρισε τούτο το πλάσμα με την Έλευθερία του Ύμνου. Η Έλευθερία του Ύμνου δέν είναι καθ'αυτή ή Έλευθερία, αλλά ή Έλληνική έλευθερία ή καλλήτερα ή έλευθερωμένη, ή αναστημένη Έλλάδα, και ο ποιητής, πρέπει να το παρατηρήσουμε, ο ποιητής, που ακόμη ενεργοϋσε ένστιγματικώς, δέν ανανοήθηκε την σημαντική αυτήν ένσταση, που μοροϋσε να του γίνη.

Όχι ή Έλευθερία, αλλά ή Έλληνική έλευθερία βγαίνει από τα κόκαλα τών Έλλήνων, όπου ήταν θαμμένη από αιώνες. Η αναστημένη Έλλάδα είναι και αυτή, ή Αναστημένη Έλλάδα είναι και ή Μεγαλόψυχη Μητέρα τών έλευθέρων Πολιορκημένων, και όμως πόση διαφορά από τή μία στήν άλλη. Η πρώτη είναι ή ιδανικοποιημένη ιστορική Έλλάδα, ή τρομερή κόψη του σπαθιού της, το μάτι που με βιά μετράει τή γή, το μεγάλομά της σάν τον κύρο της Τριπολιτσάς και όλα χωρίς εξαίρεση τα θανμαστά της φαντασίας έφευρήματα που παρασταίνουν τήν τρομερή δύναμή της είναι στανώτατα δεμένα με την πραγματική ιστορία, ή γενικώτερα, ή Φύση ιδανικοποιημένη. Αλλά ή Μεγαλόψυχη μητέρα είναι ιδέα καθαρή, είναι το Μέλλον, όχι το Μέλλον που ήμπορεί ποτέ να υπάρξη, αλλά ο Θεός, το Απόλυτο, που λατρεύουμε όχι μ' έλπίδα να γίνουμε κ' έμεις Απόλυτοι και Θεοί, αλλά γιατί χωρίς αυτή τή

λατρεία δέν ήμποροϋμε να μη ξαναπέσουμε στή ζωική μας κατάσταση.

Ο Σολωμός, έμαρτυροϋσε ο όσο και ο Πολυλάς επιστήθιος φίλος του Πέτρος Κουαριάτος. Ήλεγε κάποτε. Se non c'è Dio, che c'è dunque? Αν δέν υπάρχει Θεός, τί λοιπόν υπάρχει; Άξιομνημόνευτα λόγια, που συγκεφαλαιώνουν δλη τή βλέψη του, δλη τήν πίστη του ή τή φιλοσοφία του. Από τήν Όδή του για πρώτη Λειτουργία, γραμμένη σε τόσο τραφερήν ήλικία, βλέπει κανείς τήν ψυχή που προχωρώντας στο ξετύλιγμα της δέν ήμποροϋσε να μη φθάση στόν Απόλυτον Ίδανισμό, όπου και αναπαύθηκε. Τίποτε δέν ήμπορεί να έννοηθή χωρίς τες Ιδέες: se non c'è Dio, che c'è dunque? Αυτό έβλεπε πάντα από φυσική κλίση ο νους του: αυτό βλέπει καθαρώτερα και με επιστημονική συνείδηση στους χρόνους της διαμονής του στήν Κέρκυρα.

Ο κόσμος είναι ή ύπαρξη της Ιδέας, ή Ιδέα γίνεται κόσμος, υπάρχει στο πεπερασμένο, αλλά για να το ξεπεράση με θρίαμβο. Αυτός ο θρίαμβος, αυτή ή έλευθερία είναι Άπειρο. Αποστολή της τέχνης είναι να παραστήση τούτον τον θρίαμβο εκεί που αυτός τελείται, στο κορυφαίο από τα φυσικά πλάσματα, τον Άνθρωπο. Ο θρίαμβος υποθέτει τήν πάλη, και για να είναι αληθινός, τα έναντιώματα πρέπει να φθάσουν στο άκρο. Ο θρίαμβος δέν φανερώνεται παρά μέσα στο πάθος. Δύναμες έξωτερικές, που βρίσκουν ανταπόκριση στες έσωτερικές της ψυχής, ενεργοϋν ακούραστα να τή ρίξουν στο βάραθρο. Αυτή ή ιδέα πιάνεται με τή Μοίρα τών αρχαίων ή τήν Άνάγκη. Ακούραστη και άφρευκτη πολεμάει εκείνη τον άνθρωπο, αλλά ο άνθρωπος έχει τον τρόπο να τή νικήση. Η δύναμή της φθάνει ως τήν τέλεια καταστροφή του, που αυτός δέν ήμπορεί ν' αποφύγη, άλλ' από τήν καταστροφή, αν ή ήθική αντίσταση έμεινε σταθερή ως το τέλος, βγαίνει ή ζωή, βγαίνει το πνεύμα έλευθερο. Αυτές τες ιδέες εύρησε ο Σολωμός στα αισθητικά συγγράμματα του Σΰλλερ, όπου τούτος αναχωρώντας από τον Κάντ, αλλά με τή βαθειά ένόραση που είχε της τέχνης του, σπώντας το φραγματό του υποκειμενισμού, έγινε κατά τον Έγελο πρόδρομος του αντικειμενικού ιδανισμού που έστήθηκε αργότερα όχι μόνο στή θεωρία της τέχνης αλλά και σ' όλη τή φιλοσοφική επιστήμη.

Κατ' αυτή τή θεωρία το αληθινό ποίημα είναι στο βάθος του παράστασις του ύψους

της ψυχής, «θρίαμβος του λόγου άπάνου στή δύναμη τών αισθήσεων, νίκη της ήθικής έλευθερίας μέσω από τους πλέον γλυκούς πειρασμούς της καρδιάς, από τον πλέον τρομερόν άγωνα με τήν τυφλήν όργη των ανελευθέρων έθιρών του φωτός», και το πάθος δέν είναι παρά το μέσο και όχι ο σκοπός της τέχνης. Ίσα ίσα όμως για τούτο άπαραίτητοι όροι, για να υπάρξη ποίηση, είναι ή ψυχή στήν αντίστασή της να προβαίνη φυσικά και άβίαστα, όχι με συνείδηση της άφρημένης ιδέας, ώστε ή ίδια ή αντίσταση της ψυχής να είναι και αυτή ιδίωμα φυσικό, όπως και τα άλλα της ένστικτα. Το ύψος της ψυχής φανερώνεται και σάν ίδιο τον κακούργο με διάφορους τρόπους: π.χ. στόν έλεγχο, ή στήν έπιμονή του στο έγκλημα συνωδευμένη με τή συνείδηση της κακουργίας. «Τέτοια ήταν ή θέσις, λέγει ο Πολυλάς, εις τήν όποιαν έσταινε ο Σολωμός τους Έλευθέρους Πολιορκημένους». Στην αλογόριαστη δυστυχία του χαμού ή άφανισμού τών χειρογράφων του Σολωμού, πρέπει να θεωρήσουμε μεγάλη παρηγοριά τα όλίγα Ιταλικά που μάς έμειναν της ύστερινής έποχής του και είναι σημαντικώτατα. Αυτά είναι τα πέντε πεζά σχεδιάσματα, ή Έλληνίδα μητέρα, ή Γυναίκα με το μαγνάδι, τ' Αηδόνι και το γεράκι και τα δύο στόν Όρφέα, που, κατά τή μαρτυρία τών Κερκυραίων εκδοτών, ο ποιητής έμελλε να στιχουργήση στή γλώσσα μας, και τα Ιταλικά στιχουργημένα, το Έλληνικό καράβι, ή Σαπφώ και το Σονέτο στόν Όρφέα. Έτόλμησα να στιχουργήσω, χωρίς ν' απομακρυνθώ από το λεκτικό τους, τα πέντε σχεδιάσματα, και θα κάμω εϋθύς στήν αρχή τήν παρατήρηση, πόσο όρθά έκρινε για τήν Ιταλική μορφή τους ο βαθύς εκείνος γνώστης της Ιταλικής φιλολογίας και γλωσσας, ο μακαρίτης Π. Κουαριάτος. «Είναι αληθινά πεζογραφήματα αυτά; Δέν χροιάζεται μία σπάνια έννοιατική δύναμη στήν Τέχνη για να αναγνωρίση κανείς χωρίς δισταγματό πως περιέχουν τήν αληθινώτερη και ρωμαλεώτερη ποίηση που ποτέ να έπλασθηκε, και πως δέν τους λείπει παρά το ύστερινό και τελικό τους ξετύλιγμα στο ρυθμό. Και αληθινά γι' αυτά έγιναν και έμελλαν να περιεντυθούν τή λαλιά και τον έθνικό ρυθμό του ποιητή, όπως ξάστερα βλέπει όποιος δέν μένει εϋχαριστημένος μπροστά στα φαινόμενα, αλλά σπρώχνει το γυμνασμένο βλέμμα μέσα στο βάθος της τέχνης του. Αυτός ο αναμφίβολος προορισμός τους τα άσφαλίζει από κάποιαν

έπίκριση που μοροϋσε να τους κάμη το εξαίρετο κριτικό αίσθημα τών Ίταλών. Πάρα πολυ νεόφαντη και ίσως πάρα πολυ παρόξενη μορφή ναύρουν αυτοί καμμία μεταφορά, πάρα πολυ παραδρομισμένη τή σημασία σε καμμία λέξη, πάρα πολυ αισθητό το περιγραμμά κάποιας εικόνας, πάρα πολυ ζεστή κάποια βαφή στο χρωματισμό. Αν όμως θελήσουν να ζητήσουν τους αληθινούς λόγους και θεωρήσουν πως ο ποιητής δέν είχε σκοπό να γράψη ούτε πεζογραφία ούτε ποίηση Ίταλική, αλλά έφαντάσθηκε και έβγαλε αυτά τα θέματα από τή ζωντανώτερη πηγή της νεοελληνικής τέχνης όπως αυτή τήν είχε πλάση, κάθε έπίκριση θα σταματήσει στο πρώτο της πάτημα. Μαρτυρώ και εγώ αυτή τήν αλήθεια, που τήν αισθάνθηκα σε κάθε άράδα, καθώς έμετάφρασα.

Όλα μεστά από τήν ύψηλή της Ποιητικής θεωρία του Σολωμού, όλα γεμάτα από ζωντανή ουσία περιχυμένη σ' εικόνες λαμπρής πλαστικής φαντασίας είναι και αυτά τα σχεδιάσματα και τα ρυθμοποιημένα Ιταλικά από τον ίδιον τρία ύστερινα. Στην Έλληνίδα Μητέρα έχουμε τή συνοπτικώτερη ποιητική έμμετρία της θεωρίας τών Έλευθέρων Πολιορκημένων. Ο ποιητής τολμάει να βάλη στο στόμα της πονεμένης μεγαλόκαρδης μητέρας όλους τους ύψηλούς στοχασμούς της ήθικής και ποιητικής θεωρίας του, αλλά πως αναβρούζουν εκείνα τα λόγια ζωντανεμένα από το ύψηλότερο πάθος, από τή γενναιότερη συναίσθηση της εδγενείας της ψυχής, και πως ή φιλοσοφική αλήθεια γίνεται αλήθεια ποιητική καθώς βρίσκει αρμοδιώτατα και άβίαστα τή φανταστική της μορφή! Η προσωποποίησης της Μοίρας, ή βροχή τών βελών της, οί άνδρείοι στημένοι στο ύψος της ήθικής ανεξαρτησίας με όλόρθη τήν ψυχή χαμογελώντας μπροστά στα έρείλια, νικώντας τή φοβερή δύναμή της με το να παραδώσουν σ' αυτήν ό,τι πρέπει να παραδώσουν, με το να δεχθούν αυτοθέλητα και έλευθερα και το θάνατο, και τον τάφο, όθεν όμως στο πείσμα της βλασταίνει άθάνατο το λουλουδι του Παραδείσου, ή τιμή και ή δόξα και ο θρίαμβος του Πνεύματος, όλα αυτά τα ύψηλά νοήματα, πλουσιόπάροχα χυμένα, με ασύγκριτη τόλμη, πως τα κατασταίνει αντίλαλο πιστό του γενναιότερου απ' όλα τα έμφυτα όρημάτα της ψυχής μας ο έλευθερος και άβίατος ποιητικός ένθουσιασμός! Και πως αγιάζεται στο ένδικώτατο τούτο ποίημα ή γυναίκα μητέρα, που σάν άλλη Σπαρτιάτισσα μητέρα του Λεωνίδα ή κανενός τών

τριακοσίων της Σπάρτης, δὲ βλέπει καὶ δὲν εὐχεται στὸ γλυκὸ βλαστάρι τῶν σπλάγχων της παρὰ τὴν ἀληθινὴ ζωὴ τῆς δόξας καὶ τῆς τιμῆς, τὴν ἀληθινὴ ζωὴ ποῦ δὲν ἔμπορεῖ νὰ προβάλλῃ παρὰ ἀπὸ τὸ θάνατο. Ἐτοι ἔσται οὖν ὁ ἀθάνατος ποιητὴς μας τὸ ἀληθινὸ θεμέλιο τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς καὶ δυστύχημα μέγα πρέπει νὰ θεωροῦμε ποῦ δὲν ἐπρόφθασε νὰ χαρίσῃ καὶ αὐτὸ τὸ ποίημα στὸ ἔθνος στὴν ἀληθινὴ του μορφὴ γιὰ νὰ εἶναι τὸ ἄσμα ἀσμάτων τῶν σχολείων του καὶ κάθε ἐθνικοῦ παρθεναγωγείου.

Ὁ Σολωμός, ποῦ ἀγάπησε τόσο τὸ Σῦλλερ, τὸν ἀκολούθησε καὶ στὴν ἐξαιρετικὴ κλίση ποῦ αὐτὸς ἔδειξε νὰ κλείσῃ τὰ ἀγιώτερα νόημα καὶ αἰσθήματα τῆς ψυχῆς του στὴ γυναῖκα, καὶ τοῦτο ἐπειδὴ στὸ χαρακτῆρα της, λέγει ὁ Ἐγελος, ξανοίγεται καὶ παρουσιάζεται τὸ συγκέρασμα τοῦ πνευματικοῦ καὶ τοῦ φυσικοῦ. Ὁ Ἰούλιος Τυπάλδος, προσηλωμένος ἰσως στὲς θιαυμαστές στροφές τοῦ ἐλέγχου τοῦ Λάμπρου καὶ στὲς ζωντανές ζωγραφίες τοῦ Ὑμνου, εἶπε γιὰ τὸ Σολωμό «ὅταν δημοσιευθοῦν τὰ ἀκόμη ἀνέκδοτα ποιήματά του, θὰ ἰδῇ ὁ κόσμος πῶς ἔχει ἢ Ἑλλάδα τὸ Δάντη της». Ἐγὼ θὰ ἔλεγα μὲ ταπεινότερα, ἀλλ' ἰσως ἀληθινότερα λόγια: Ἄν εἶχαμε ὅλο τὸν Πόρφυρα, ποῦ μαρτυροῦν ἀξιοπίστοι ποῦ ἦταν τελειωμένος, ἂν εἶχαμε τὰ ἐλεγεία τῆς Ῥοδόσταμο καὶ τῆς Πέρσης, τελειωμένα καὶ αὐτά, ἂν εἶχαμε καὶ τῶν Ἐλευθέρων Πολιορκημένων τὸ μέρος τῆς Μάρθας, θὰ μοροῦσε νὰ κινήθῃ καὶ τὸ ἔθνος μας πῶς ἔχει τὸ Σῦλλερ του. Ἄλλῃ ὑψηλὴ ἀποθέωσις τῆς γυναικῆς εἶναι ἢ Γυναῖκα μὲ τὸ μαγνάδι. Ἄλλῃ πάλι πολυτιμὴ μαρτυρία τοῦ Πέτρου Κουαρτάνου μού φανέρωνε πῶς αὐτὸ τὸ ποίημα ἔχει βάση πραγματική. Ὁ Σολωμός, μού ἔλεγε ὁ λαμπρὸς λόγιος, ἔζησε ἄγνός καὶ ἄγνός καὶ παρθένος ἐπήγε στὸν τάφο. Μοῦ φανέρωσε καὶ τὸ πρόσωπο τῆς πλατωνικῆς του ἀγάπης. Ἦταν ἄξιο γιὰ τὴν ὑψηλὴ διάθεση τοῦ Σολωμοῦ καὶ τὸ ιδανικεῦμά του στὸ ποίημα δὲν παραλλάξει σημαντικὰ τὴν πραγματικὴ του ὑπόστασις. Σ'ἐκείνη τὴν ἐποχὴ σκοτάδι καὶ ἀμάθεια ἐβασίλευε στὲς γυναῖκες στὴν Κέρκυρα, ἦταν ὅμως δύο τρεῖς ἄξιες γιὰ τὴν ἐξαιρετικὴ μὴ μορφωσί τους καὶ γιὰ τὴν ἀρετὴ νὰ συγκριθοῦν με ὀνομαστές τῆς Εὐρώπης. Ἀλλὰ τὸ ποίημα σηκώνεται ψηλότερα ἀπὸ τὴν προσωπικὴ λατρεία στὴ λατρεία τοῦ ιδανικοῦ κόσμου, ὅπου ὁ ποιητὴς ἔξουσε εἰρηνικὰ καὶ σχεδὸν ἀδιάνοπα. Ὁ πραγματικὸς κόσμος δὲν ἦταν παρ'ἄφορμῆ

γιὰ τὸν Σολωμό, ἀφορμὴ ποῦ εὗρισκε τότε ἀφθονον ὄχι μοναχὰ στ' ἀσύγκριτα φυσικὰ κάλλη τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς θάλασσας, ἀλλὰ καὶ σὲ πολλὰ ἀγγελικὰ ἀνθρώπινα πλάσματα ποῦ ἐστόλιζαν τότε περισσότερο παρὰ σήμερα «τ' ὠραῖο νησί καμάρι τοῦ Θεοῦ ποῦ ξέμακρα μὲ τὴν καρδιὰ τοῦ ἀνθρώπου χίλια σου στέρνει ἄρώματα στὴς αὔρας τὴν πνοή.» Ἀτάραχη εἶναι ἢ μορφὴ τῆς ἀγαπημένης Γυναικὸς, ποῦ ὁ ποιητὴς δὲν ὑμολόγησε ζωντανή καὶ ἔρχεται τώρα τρισάγιος ξένος ἀπὸ τ' ἀθάνατα λεμέρια τοῦ Παραδείσου. Πόσες φορές ἀπαντοῦμε στὰ ποιήματά του τὸ ἐπίθετο ἀτάραχος στὲς ἐψηλότερες ζωγραφίες τῶν ἰδεῶν! Τὸ πάθος ἐδῶ φθάνει ὡς τὸ ἀλλαλόγημα, ὡς τὸ παραλάλημα, ἀλλὰ μέσα στὸ παραλάλημα πόσο δυνατὰ, πόσο θιαυμαστὰ εἶναι σαρκωμένος ὁ πόθος ὄχι ποτὲ τῶν γηίνων ἀλλὰ τῶν οὐρανίων! Εὐγενικώτατο ἐφεύρημα τὸ μαγνάδι ποῦ σκεπάζει τὴν ἀτάραχη μορφὴ. Ὁ ποιητὴς, ποῦ ἐποίησε τὸ οὐράνιο πλάσμα, δὲν τὴ γνωρίζει, ἀλλὰ τὸ ἐρώτημα καὶ ὁ ὕμνος τῶν ἀρετῶν της εἶναι ἄξια γι' αὐτήν, καὶ πάλι πόσο πλούσιο καὶ ἀφθονο καὶ ἀξήτητο πάντα πληθαίνοντας ἔρχεται τὸ ρεῦμα τῆς φαντασίας νὰ ζωγραφίσῃ τὸ ἠθικὸ κάλλος ποῦ μὲς τὸ πλοῦτος τῶν ἔργων, τῶν λόγων, τῶν στοχασμῶν παρωμοιασμένων μετὰ τὸ ἀπειρο κάλλος τῆς μουσικῆς μελωδίας εἶναι ξάστερο μὲς τὸ βῆθος του. Ὅλα τῆς γῆς τὰ μεγαλεῖα δὲ φθάνουν ἐκεῖνο τὸ πλοῦτος. Τὴν κορυφὴ τοῦ πάθους διαδέχεται ἢ γαλήνη μετὰ τὸ ξεσκέπασμα.

Τ' Ἀηδῶνι καὶ τὸ Γεράκι ἔχει, κατὰ τὸν Κουαρτάνο, τὴν ἀκόλουθη ἀφορμὴ. Συνωμολοῦσε μ' ἓνα ἀπὸ τοὺς φίλους του ὁ Σολωμός γιὰ τὸν Ἡσίοδο. Ἐπείσε λόγος γιὰ τὸ μέρος τῶν Ἔργων καὶ Ἡμερῶν, ὅπου ὁ Ποιητὴς ἰστορῶν τοὺς δυνατοὺς τὸν ἀπόλογο τοῦ Ἀηδωνιοῦ καὶ τοῦ Γερακιῦ (στῆ. 186 — 195). Ἠθέλησε νὰ τὸ ξαναδιαβάσῃ, καὶ μετὰ τοῦτο σχεδὸν ἐνθὺς εἶπε τοῦ φίλου. Κάθισε καὶ περιμενε μία στιγμὴ — καὶ παίροντας τὸ κοντύλι ἔρριξε κάτου μονομιᾶς καὶ χωρὶς νὰ σβύσῃ τίποτε, αὐτὸ τὸ σχεδίασμα ποῦ εὐρέθηκα στὰ χαρτιά του καὶ ἦταν ἐκεῖνο τὸ ἴδιο. Ὁ φίλος βεβαιώνει ὅτι αὐτὸ ἔμελλε νὰ στιχουργηθῇ ἑλληνικὰ καὶ νὰ λάβῃ τόπο σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ.

Οἱ στίχοι τοῦ Ἡσίοδου εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

᾿Ωδ' ἱρῆς προσέειπεν Ἀηδῶνα ποικιλόγηρον,
ἦφι μάλ' ἐν νεφέεσι φέρων ὄνυχασσι μεμαρπώς·

ἢ δ' ἔλεον, γναμπτοῖσι πεπαρμένη ἄμφ' ὄνυχασσι,
μῦροτο τὴν δ' ὄγ' ἐπικρατέως πρὸς μῦθον ἔειπε·
Δαίμονι, τί λέληκας; ἔχει νύ σε πολλὸν ἀρείων
τῆδ' εἰς, ἢ σ' ἂν ἐγὼ περ ἄγω, καὶ αἰοῖδ' ἐοῦσαν
δείκνον δ', αἱ κ' εἰλέω, ποιήσομαι, ἦ μεθῆσω.
Ὅς ἔφατ' ὠκυπέτης ἱρῆς, ταυσιπτερος ὄρνις.
Ἄφρων δ' ὅς κ' ἐθέλη πρὸς κρείσσονας ἀντιφερέειν
νίκης τε στέρεται πρὸς τ' αἰσχεσθαι ἄλγεα πάσχει.

Τὸ νόημα τῶν στίχων τοῦ Ἡσίοδου εἶναι ἀπλό καὶ δὲν ἔχει χρεία ἀπὸ ἄλλῃν ἐξήγησι. Ὁ Σολωμός, ὅμως βέβαια ἐπῆρε τὸ θέμα μὲ ἐννοια βαθυτέρη. Ἄν ἐγνωρίζαμε σὲ ποιοῦ ποίημά του ἐννοῦσε νὰ βάλῃ μέσα τὸ μῦθο, θὰ μᾶς ἦταν τὸ βῆθος τῆς ξαστερώτερο. Ὅπως καὶ ἂν εἶναι, φανερὴ εἶναι ἢ ἀντίθεση καὶ καθαρὴ ἢ παράστασις. Εὐγενικὸ καὶ λεπτὸ πρᾶγμα εἶναι αὐτὴ ἢ ψυχὴ τοῦ Ἀηδωνιοῦ, ὅσο κανένα ἀπὸ τὰ ἀγγελικὰ πλάσματα τῶν παρθένων ποῦ ἐξαγόρασε ὁ ποιητὴς. Προβάλλει εὐθὺς ἢ ταπεινοσύνη της μὲ τὸ ὅπου ποτὲ δὲν ἔχω φθῶση. Ἐρωτημένη στὸ μυστικὸ πνεῦμα ποῦ πνέει ἀπὸ τὴ γύρο του φύσῃ δὲ ζῆ παρὰ γιὰ νὰ ἀνταποκριθῇ σ' αὐτὸ μὲ τὴν ἀρμονία του. Στὸ μεγαλόπρεπο πέταμα τοῦ γερακιῦ ξανοίγει τὸ δῶρο τοῦ θεοῦ. Πονεῖ γιὰ τὸ τριανταφυλλάκι ποῦ ἀρπάζει ὁ ἀέρας, καὶ δὲν παρακαλεῖ νὰ ζῆσῃ παρὰ γιὰ νὰ χύσῃ στὸ γαληνὸν αἰθέρα τὸ θησαυρό του. Ἀλλὰ ἢ ἄγρια ἀντίθετη δύναμις δὲ γνωρίζει ἀπὸ τέτοια εὐγένεια. Ἡ ἀντίθεση δὲν εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἀντίθεση ποῦ εἶναι στὸν Πόρφυρα. Σβύνεται ἢ εὐγενικὴ ζωὴ τοῦ ἀηδωνιοῦ χωρὶς νὰ παλέσῃ σὰν τὸ μεγαλόπρεπο νέο τοῦ Πόρφυρα, ἀλλὰ ὁ ἀληθινὸς νικητὴς εἶναι πάντα τὸ πνεῦμα ποῦ φανερώνεται στὰ οὐρανομίλητα λόγια του.

Πλοῦσια παράστασις τῆς πνευματικῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου εἶναι καὶ τὰ δύο περὰ στὸν Ὀρφέα. Τὸ ἀθάνατο μέλος του ἀνεβάζει μαζί του τὴν ἀνθρωπότητα ὅλην ζῶα καὶ δέντρα κινοῦνται. Ἄστρο καὶ κόσμοι μακρυνοὶ χορεύουν ἀπάνω του καὶ ἢ Ἄβυσσο ἐτοιμάζεται νὰ ξεσκεπάσῃ στὰ μάτια ὅλα τὰ κρυφὰ τῆς μυστηρια. Γίγαντας εἶναι σ' αὐτὴν τὴν πόλιν ὁ ἀνθρώπος. Ἀλλὰ τὸ ἀνεβάσμα του ἔχει ἓνα ὄριο δέχεται ἢ ψυχὴ τὸ Ἀπόλυτο καὶ τὸ στρέφει σὲ μερικὸς σκοποῦς. Ἡ Μοῖρα ἐνίκησε. Ὀρφέας καὶ ἀνθρώποι ξαναπέφτουν στὴ λύπη καὶ στὴν ἀπελπισία. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἀπὸ τὴν κομμένη κεφαλὴ του θ' ἀναβρῶσῃ ἀθάνατος ὁ ὑστερινός του ρυθμός. Ἐτσι τὸ δεύτερο ἀπὸ τὰ δύο ἄσματα συμπληρώνει τὸ πρῶτο μετὰ τὴν ὑστερῆν ἰδέα, ὅπου παραινέται ὁ Ἀνθρω-

πος καὶ στὸν ὑστερο φραγμὸ τῆς γιγάντιας δυνάμεως τοῦ ἀνίκητος.

Μεταφυσικώτεροι στοχασμοὶ δὲν ἐπαρσάθησαν ἰσως ποτὲ μετὰ τὴν τόλημ στήν ποίησι. Πρέπει νὰ θαυμάσωμε τόσο περισσότερο τὴ δύναμη, τὴ λαμπρότητα καὶ τὸν πλοῦτο τῆς πλαστικῆς φαντασίας ποῦ κατορθώνει νὰ τοὺς σαρκώσῃ. Τόσο ἄλλη οὐσία δὲν ἔμποροῦσε νὰ μὴ ζιτῆσῃ καὶ τοῦτο καὶ μαζί μίαν ἰσομέτρη πνευματικὴ μορφὴ καὶ ὡς πρὸς τὴ γλώσσα καὶ ὡς πρὸς τὸ στίχο. Τόλημμα καὶ ἰσως αὐθάδεια πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἢ ἀπόπειρά μας νὰ μεταφράσωμε αὐτὰ τὰ περὰ σχεδιάσματα σὲ στίχους δεκαπεντασύλλαβους, ποῦ αὐτὸς μόνος εἶχε τὴ δύναμη νὰ φέρῃ σ' ἐκεῖνο τὸ ἄκρο σημεῖο τῆς ἀρμονίας καὶ τῆς εὐγένειας, ὅπου ἢ μορφὴ γίνεται ἰδέα καὶ πνεῦμα.

Θιαυμαστὰ στὴν τέλειαν ἰταλικὴ τους μορφὴ εἶναι καὶ τὸ Σονέτο στὸν Ὀρφέα καὶ ἢ Σαπφώ, καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο μετὰ τὸ ἴδιο θέμα, τὸ ὕψος τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς στὴ δίπλα της γιὰ τὴν Ἀπόλυτην Ἀλήθεια. Πλαστικώτατη εἶναι καὶ στὰ δύο ἢ παράστασις. Ἡ ὑψηλότερη θέσι δὲν ἐμποδίζει νὰ μᾶς κινήθῃ μετὰ πολὺ βῆθος τὸ αἰσθημα, καὶ ζωντανὴ εἶναι πάντα ἢ εἰκονικὴ φαντασία μὲ τὰ ἐφευρηματὰ της τὰ ἔτοιμα πάντα, καὶ πάντα χωρὶς ποσῶς νὰ περᾶσθουν τὴν ὄρα σεμνότητα ποῦ ἀπαιτεῖ τὸ ὑψηλότερο νόημα.

Μᾶς μένει τὸ Ἑλληνικὸ καράβι, γιὰ νὰ τελειώσωμε. «Στὸν καιρὸ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Ναυάρχου Πάρκερ ἐσπάρθηκα ὁ λόγος στὴν Κέρκυρα ὅτι ἓνα Ἀγγλικὸ καράβι ἀπάντησε ἓνα Ἑλληνικὸ καὶ τὸ ρώτησε ποῦ πηγαίνει. Τοῦτο ἀποκρίθηκε Τεξιδεῦα, καὶ τὸ Ἀγγλικὸ τὸ πρόσταξε νὰ παραδοθῇ. Οἱ Ἕλληνες χωρὶς ν' ἀπαντήσουν, ἐτόίμασαν τὸ δαδί γιὰ νὰ βάλουν φωτιά στὴ μπαρούτι. Ὁ Ἀγγλος θαυμάζοντας τὴν πράξη ἄφησε ἐλεύθερο τὸ καράβι τὸ διάβα». Αὐτὰ ὁ Κουαρτάνος. Ὁ Σολωμός δὲν παράλαξε ποσῶς τὰ λόγια τῆς φήμης ποῦ στὴν λαϊκὴ τους ἀπλότητα περιέχον τόση ποίησι καὶ τόσο σύμφωνη μετὰ τὴν ποιητικὴ του διάθεσι. «Πρέπει αὐτὸ τὸ ποίημα νὰ θεωρηθῇ δείγμα πολυτιμὸ τοῦ τρόπου μετὰ τὸν ὁποῖον ὁ Σολωμός ἐσχάτως ἐργάζετο τὸ ποιητικὸν ὕφασμα πιτυχημένο συγκώνευμα τοῦ ἐπικοῦ εἴδους καὶ τοῦ λυρικοῦ μέσα εἰς μίαν ἀπλότητα, ἢ ὁποῖα μένει μοναδικὴ εἰς τὴ φιλολογία τοῦ αἰῶνος», λέγει ὁ Πολυλάς στὰ ἀθάνατα Προλεγόμενά του. Τοῦτο εἶναι ποίησι

Ἑλληνική, ἔλεγε ὁ ἴδιος. Αἰσθάνεσαι ἀληθινὴ τὴν ἀπλότητα καὶ σεμνότητα τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλή καὶ ὅλη τὴν ἀσύγκριτη ἐκείνη γαλήνη τους τόσο σύμφωνη μὲ τὴ γαλήνη τοῦ Ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ. Κλασικὴ ποίηση θὰ τὴν ὠνομάζωμ' ἑμεῖς, ὅπου ἡ ἰδέα γίνεται διαφανέστατη φύση. Θάλεγες πῶς ἐδῶ ἡ πρώτη ποιητικὴ ἐποχὴ τοῦ Σολωμοῦ ποῦ ἐμπνέεται ἀπὸ τὴ φύση καὶ ἡ δευτέρη συσμίγουν καὶ γίνονται ἓνα. Οἱ δύο ψυχὲς τοῦ ἀνδρείου Ἑλληνοῦ καὶ τοῦ πολιτισμένου Ἄγγλου, συμπνέουν σ' ἓνα αἶσθημα καὶ μὲ τούτη τὴν ἔνωση, ὅπου κρύβεται ἡ ἰδέα τοῦ Ἑλληνικοῦ μέλλοντος, δὲν εἶνε ἄδετη ἡ γενναία δοξολογία τοῦ Ἰταλικοῦ πολιτισμοῦ στοὺς ὕστερους στίχους, καὶ ἡ εὐγενικώτατη ἔκφραση τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ ὁμολογίας μὲ τὸ

"Ὅπου βάρβαρος εἶχα φθάσῃ καὶ δὲν εἶμαι.

Γιὰ νὰ συγκεκριαλωσῶ ξαναλέγω μὲ δύο λόγια τὰ ποιήματα ὅλα τοῦ Σολωμοῦ ἢμποροῦν νὰ διαιρεθοῦν σὲ τρία μέρη. Τὸ πρῶτο περιέχει ὅλα ἐκεῖνα ὅπου καθαυτὸ ἰδέα δὲν ὑπάρχει ἀλλὰ ὁ ποιητὴς ἐμπνέεται ἀπὸ τὴ Φύση καὶ τὴν παρασταίνει ἰδανικευμένη. Αὐτὴ ἡ ἀγαπητὴ σειρά περιέχει ὅλα σχεδὸν τὰ μικρά του τραγοῦδια, ὅλα σχεδὸν τὰ ἰταλικά του Σονέτα τῆς πρώτης ἐποχῆς, τὴν Ὁδὴ στὴν Ἀφροδίτη καὶ ἀκόμη στὴν Αὐγοῦλα καὶ τὴν Τρελλὴ Μάνα. Ἡ δευτέρη δὲν παρουσιάζει σύστημα ἀντίθετο ἀπὸ τὴν πρώτη· ἔχει καὶ αὐτὴ τὴν ἐμπνευσί της ἀπὸ τὴ φύση, εἶναι ὅμως ἀσύγκριτα σοβαρώτερη, ἐπειδὴ σὶ τὴ φύση, ἢ στὴν πραγματικὴν ἱστορία, φανερώνεται ἡ ἰδέα, τὸ πνεῦμα ποῦ θριαμβεύει, ἀλλὰ ἡ ἀφορμὴ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι γιὰ τὸν ποιητὴ ἡ φύση. Τέτοια εἶναι ὁ Ὑμνος, ὁ Λάμπρος, ἡ Φαρμακωμένη, ἡ ἴδια ἡ Μοναχὴ, καὶ ἀκόμη ὁ Κρητικὸς, ὅπου μ' ὅλο τὸ ἑξαίσιον πέταγμα ποῦ μᾶς φέρνει τόσο ψηλὰ σὲ κόσμους ἰδεατούς, ἡ ἀφορμὴ πάλι ἔχει τὸ κίνημά της ἀπὸ τὴ Φύση, ποῦ ἰδανεύει ὁ ποιητὴς μὲ ἀκατάφραστη τόλμη, καὶ ὄχι ἀντίστροφα.

Δὲν εἶμαι σύμφωνος λοιπὸν μὲ τὸν Πολυλά, ποῦ ἐθεωροῦσε τὸν Κρητικὸ ἀρχὴ τοῦ ὕστερινοῦ ποιητικοῦ σταδίου τοῦ Σολωμοῦ, ἀλλὰ στοχάζομαι ὅτι καὶ ὁ Κρητικὸς καὶ ἡ Μοναχὴ καὶ ἡ Φαρμακωμένη καὶ ἡ ὑψηλὴ θέση τοῦ Μπαίρον στὸ μνῆμα τοῦ Μπότσαρη καὶ τὸ τεράστιο ἐπίγραμμα τῶν Φαρῶν καὶ ἄλλα ἀκόμη εἶναι σημαντικὰ προσηνύματα τῆς ὕστερινης θέσης, ὅπου ξιμελλε νὰ τὸν ἀνεβιάσῃ

ἡ σοβαρὴ μελέτη τῆς φιλοσοφίας τῆς Τέχνης καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Σίλλερ. Ἔως ἐδῶ ἡ ἰδέα, ὅσο κι' ἂν εἶναι δυνατὴ ἡ συναίσθησή της στὴν ψυχὴ του, εἶναι ὅλη πάθος. Ἐνεργοῦσε στὸ Σολωμὸ ὡς τότε, καθὼς εἶπα, ἓνα ἔνστικτο γενναυότατο, δὲν ἦταν ἀκόμη φιλόσοφος. Ἡ φιλοσοφικὴ μελέτη τοῦ παράστησε τὸν Ἄνθρωπο τῆς ἰδέας, τὸν τέλειον ἄνθρωπο. Ἀπὸ τότε Μαρία καὶ Λάμπρος, ὅσο κι' ἂν μιλεῖ μέσα στὴν ψυχὴ τους ἢ φωνὴ τοῦ Θεοῦ, ἢ συνείδηση, ἔφυγαν ἀπ' ἐμπρός του. Κριματισμένοι, δυστυχισμένοι, κακοῦργοι δὲν ἐταίριαζαν πλέον μὲ τὴν ἰδέα τοῦ τελείου Ἄνθρώπου ποῦ τὸν ἐμάγευε κ' ἐκινούσε καὶ συνεπαίρνευ ὅλη τὴ μεγάλη καὶ ἀνεξάντλητη φαντασία του. Ἀπὸ τότε θέματος ἀκατάπαυστο γίνεται ὁ τέλειος Ἄνθρωπος, ἡ τέλεια Γυναίκα, σὲ μύριες θέσεις ποῦ ἐκείνη ἐφευρίσκει. Ὁ Νέος τοῦ Πόρφυρα, ἡ Μάρθα, ἡ Φραϊζερ, ἡ Ῥοδόσταμο, ἡ Γυναίκα μὲ τὸ μαγνάδι, ἡ Ἑλληνίδα Μητέρα, ἄλλα πρόσωπα ποῦ ἴσως ἐχάθησαν, ἄλλο δὲν εἶναι παρ' αὐτὸς ὁ τέλειος Ἄνθρωπος, ἡ Ἰδέα ἀπ' ὅπου παίρνει τὸ κίνημα ὁ ποιητὴς καὶ κατεβαίνει σὶ τὴ φύση, ἐνῶ πρὶν ἀπὸ ταύτην ἀνέβαινε σ' ἐκείνη, ἡ Μεταφυσικὴ τέλος ποῦ γίνεται, κατὰ τὴ φράση του, Φυσικὴ. Αὐτὴ εἶναι ἡ τρίτη του φράση, ὅπου ὅμως ὅλες οἱ δύνამες ποῦ ἀποτελοῦσαν τὲς δύο πρώτες δὲ χάνονται γιὰ τὸν ποιητὴ, ἀλλὰ γίνονται μέσα ποῦ ὑποτάσσονται στὴν ἰδέα της καὶ γιὰ τοῦτο ἰσόμετρα μ' αὐτὴν πνευματοποιοῦνται ἀπὸ μία θέληση, ποῦ ἡ δυνάμει της δὲ θὰ πάσῃ ποτὲ νὰ θεωρῆται τεράστια στὴν ἱστορία τῆς νέας φιλολογίας μας.

Ἡ ἀγάπη ποῦ δείχνει σήμερα τὸ ἔθνος ἢ ἓνα μέρος του διαλεχτὸ γιὰ τὸ Σολωμὸ εἶναι φαινόμενο πολὺ σημαντικό. Κατὰ τὴν ἀντίληψή μου ὅμως καὶ ἄλλων ἀκόμη, καθὼς βλέπω, ὄχι μοναχὰ αὐτὴ ἡ ἀγάπη δὲν εἶναι ἀκόμη ἀρκετὰ γενικὴ, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἴδιους τοὺς ὀλίγους, ποῦ φανερώνεται, δὲν εἶναι ἀκόμη τόσο βαθειὰ ὅσο ἔπρεπε νὰ εἶναι. Ὅταν γίνῃ καὶ ἂν γίνῃ, θὰ ἔχουμ' εὐθὺς μίαν ἐνότητα φιλολογικὴ καὶ ἐθνικὴ, ποῦ σήμερα ἀκόμη δὲν ὑπάρχει. Δὲν ὑπάρχει βασιλεύει σύγχυση καὶ ἀταξία στὰ πνεύματα. Ὁ κ. Παλαμᾶς φαίνεται, ὡς ἓνα βαθμὸ κᾶν σὶ τὸν κύκλο τῶν φίλων τῆς δημοτικῆς, φαίνεται νὰ βλέπῃ τὸ ἐναντίο. Πιστεύω πῶς τὸν πλανᾷ τὸ βαθὺ ἐθνικὸ αἶσθημά του. Δὲν παύει νὰ παρασταίνῃ ἀδελφωμένους καὶ συγκεντρωμένους στὴν ἀγάπη τοῦ Σολωμοῦ πολλοὺς ποῦ δὲν τολμοῦν νὰ τὸ ἀναιρέσουν,

καὶ ὅμως δὲν εἶναι. Ἄν ἦταν, ὕστερα ἀπὸ εἴκοσι χρόνια ποῦ ἔχει μεταδοθῆ ἀπὸ τὴν Ἑπτάνησο τὸ κίνημα καὶ σὶ ὁ ἐπιλοιοπο μέρος τοῦ ἐλευθέρου Κράτους μας καὶ σὲ κάποια κέντρα ἀκόμη τῆς δουλωμένης Ἑλλάδος, θὰ εἶχαμε μίαν ἐνότητα σημαντικὴ καὶ στὴν ποίηση, καὶ στὴν τέχνη τοῦ πεζοῦ λόγου, ποῦ ἀκόμη δὲν εἶναι. Καλὰ καὶ σημαντικὰ μάλιστα στοιχεῖα, ποῦ ἐμπνέουν θάρρος γιὰ ἓνα καλύτερο μέλλον, δὲ λείπουν· ὅμως ὁ Σολωμὸς ὅπως σ' ἄλλον κύκλο καὶ ὁ Καποδίστριας, μένουν τόσο ἄδετοι.

καὶ σὲ τόσο μακρυνὴ καὶ ἀπέραντη ἀπόσταση ἀπὸ ἐκείνους ποῦ εἶναι σήμερα σὶ τὴ θέση τους γιὰ νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργο τους, ὥστε ἡ ἐμφάνισή τους μένει φαινόμενο σχεδὸν ἀνεξήγητο. Ἀγάπη στὸ Σολωμὸ καὶ στὸν Καποδίστρια! Ὅταν δυναθῶμε νὰ βεβαιώσουμε σοβαρὰ καὶ ὄχι μὲ τὴν ἐλαφρότητα ποῦ ὡς τώρα διακρίνει δει βασιλεύει σὲς ψυχὲς τῶν διαλεχτῶν μας ἀληθινὴ καὶ βαθειά, τὸ ἔθνος κατὰ τὴν ἰδέα μου θὰ εἶναι τότε στὸ δρόμο, ὅπου κανένας φραγμὸς πλέον δὲ θὰ μπορῆ νὰ τὸ σταματήσῃ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΟΣΓΟΥΡΟΣ

Τοποθεσία ἐπὶ τοῦ γηλόφου Στράνη, ἐν Ζακύνθῳ, ὅπου ἐγράφη ὁ Ὑμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν.

ΙΤΑΛΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΑΡΑΒΙ

Ἄπ' τὰ μικρὰ καράβια ποῦχε θρόνο ἢ νίκη
οἱ γενναῖοι μας βγαῖναν σι' ἄρματα βροντῶντας
σὴν στέρεη γῆ, ποῦ λίγο πρὶν τόσο σκιρτοῦσε.
Οἱ φωνές ἦταν 'ς τὸ χαιρέτισμα ποῦ ἀκοῦαν
ὡσάν τρικυμισμένης θάλασσας, καὶ ξάφνου
ἢ γῆ κι' ὁ κουρνιαχτός της Ὀλυμπος γινόταν
ἀδιήγητης χάρας· καὶ μὲ φωνές καὶ κλάμα
κατὰ τὸ θεῖο κεφάλι τῶν ἡρώων
τὰ χέρια τους ἀπλώναν ν' ἀρμονίσουν λόγια
ἄξια γιὰ στόμα μελωδῶν, γιὰτὶ καθέννας
τὴν ψυχὴν του γροικοῦσε ὅλη ψυχὴς γεμάτη.
Καὶ τὰ παιδάκια καὶ οἱ σεμνὲς ποῦ ἀπὸ τὸν ἥλιο
κι' ἀπ' τὰ μάτια κρυβόνταν δέσποινες Ἑλλήνων,
τὰ παράθυρα ἐπιάναν κ' ἐσκορποῦσαν ἄνθη
μὲ χέρια ποῦ 'λεγεσ πῶς ἦταν τῆς Αὐγούλας.
Τῆ νίκη, ὦ Ψάλτη, μ' αὐτὸν κάποτε τὸν τρόπο
ἐστεφανῶναν, ἀλλὰ σὺ μὲ τὸ τραγοῦδι
πρόσφερε τώρα 'ς ἄλλη νίκη ἄλλο στεφάνι.
Ὡραία καὶ μεγάλ' εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου.
Σ' οὐρανοῦ γέλιον σκέπη, ποῦ δὲν ἔχει γνέφι,
γιὰ νὰ συντύχουν σταματοῦν ἐδώθεν ἓνα
Ἑλληνικὸ καράβι, ἐν Ἀγγλικὸ ἀπὸ κειθε.
Ρωτᾷ τῆς θάλασσας ὁ ἄρχοντας ποῦ τρέχεις;
Καὶ τὸ ξαομάτωτο καράβι τοῦ ἀποκριθῆ.
Ἄπὸ τῆ μιὰ στήν ἄλλη θάλασσα πηγαίνω.
— Πᾶν' εὐθὺς κ' ἀκολούθα μ' ἔπου κι' ἂν σὲ σύρω
σὺ ποῦ ἀπ' τῆ μιὰ 'ς τὴν ἄλλη θάλασσα πηγαίνεις. —
Μιὰ στιγμὴ 'ταν ἐκεῖνη, μιὰ στιγμὴ μονάχη,
ἀλλὰ πλιά κεῖ γῆ, κῦμα κι οὐρανὸς δὲν ἦταν,
οὐδὲ θεὸς κανεὶς, καὶ μόν' ἢ Ἐλευθερία
μέσα 'ς αὐτὰ τὰ στήθη δλόσωμη στημένη,
μὲ λογιμοὺς μεγαλοδύναμους καὶ πλήθιους
ἐμιλοῦσ' ἐκεῖ μέσα κι ἀναγάλλιαζ' ὅλη,

ὡσάν τοῦ ὠκεανοῦ μέσα 'ς τὴ μέση ὁ ἥλιος.
Καὶ 'ς ὄλους ἓνα ἐστάθη κίνημα καὶ μόνο.
Σὲ λίγην ὥρα εὐθὺς ὁμόφωνοι ἐνωθῆκαν
ὄλοι μ' ἄκρα σιωπῆ, προσηλωμένοι ὄλοι,
μὲ τὰ μάτια π' ἀστράφταν, 'ς τὸ δαδί τ' ὀλόρθο,
στὸ πέλαγο, ποῦ μέγα θὰ δεχθῆ σὲ λίγο
τὰ ἱερὰ τῆς τιμῆς κορμιά καταστρεμμένα.
Καὶ πλιά κοντὰ κεῖ στέκει σὴν παρουσίῃ ἢ σπίδα.
Ἄλλὰ γοργή ἢ φωνὴ τοῦ Ἀγγλου ἐμπόδισέ την.

Τῶρ' ἂν σὺ τραγουδήσης τὴν εὐγένεια ἐκεῖνου
ποῦδειξε δυνατὴ ψυχὴ, καὶ τὴν εὐγένεια
τ' Ἀγγλου, ποῦ τὴν καρδιά του ἔστρεψ' ἐκεῖ ποῦ πρέπει,
σὰ σὲ δικό του ἀναγαλλιάζοντας στὸ θεῖο
κίνημα, μιὰ φωνὴ θὰ σηκωθῆ νὰ λέη.
Χαῖρε, ἀθάνατης χώρας δοξασμένο τέκνο,
ὅπου μέγα τὸ ἄσμα καὶ τὸ ἔργο ἐστάθη
ἅπαντα 'ς τὲς καλὲς καὶ 'ς τὲς ἐνάντιες τύχες,
ὅπου ἢ πέτρα καλὴ καὶ τὸ ξερὸ χορτάρι,
ὅπου βάρβαρος εἶχα φθάση καὶ δὲν εἶμαι.

Η Σ Α Π Φ Ω

Τέκνο γῆς δοξαστῆς, ποῦ ὁ ξένος τὴν πατρίδα
βρίσκει, καὶ τοὺς θεοὺς ὁ βάρβαρος, σὲ τούτην
ἄχ! τὴ λιγύζωη τοῦ καιροῦ καὶ ταραγμένην
ἔχθη, ποῦ κατοικοῦμε, στέρξε νὰ μ' ἀκούσης
ἀπὸ τῶν τραγουδιῶν τῆ σφαῖρα, ὅπου καθίζεις.
Τῆ νύχτ' αὐτὴ μοῦ ἐφάνη ἢ κορασιά ποῦ Μοῦσα
ἦταν τῆς Λέσβου. Βυθισμένο εἶχε τὸ πνεῦμα
'ς τὴν ἄβυσσο τῆς Μοίρας, καὶ ποτὲ τὸ βλέμμα
'στὲς θάλασσες δὲ στρέφει, σὶά βροντὰ τριγύρω,
στοὺς κάμπους, σάν ἢ πλάση νὰ τῆς ἦταν ξένη.
Ἄλλ' ἀπὸ τοὺς σιμοτινοὺς καὶ μακροσμένους
οὐρανοὺς, τ' ἄστρα ὅλα, σ' ὅλη τους τὴ χάρη,
ἔβλεπαν 'ς τὴ γῆ πάλι νὰ προβαίνη ἢ θεία
δυστυχισμένη ψάλτρα· κι' ἀπ' αὐτοὺς τοὺς κόσμους,
κι' ἀπ' ὄλον τὸν αἰθέρα, γέλιο βρέχει ἀγάπης
ἀνεκδιήγητης πρὸς τὸ συλλογισμένο

δαφροστεφάνωτο κεφάλι, και 'ς τὸ στήθος
 ἔ' ἀπάρθενο, ποῦ ἢ θλίψη ἐτσάκισε, και μόνη
 ἐλπίδα και Θεὸς τοῦ ἀπόμεινεν ὁ βράχος.
 Ἄλλ' ἔξαφνα ὁ ἔμένα, καθὼς μ' εἶδε ἢ κόρη,
 τὸ βλέμμα στρέφει, και τὸ χέρι και τὸ λόγο.
 « Ἀλλοίμονο, ποῦ ἢ γῆ γεμάτη 'ναι μυστήρια,
 κι' ὄλα ὁ τόπος ποῦ βγήκα δὲν τὰ ξεσκεπάζει!
 Μὲς τοῦ τρίτου μου Ἀπρίλη μὲν ἡμέρα ἔ' ἄνθι,
 στὸ δῶμα ὅπου σὲ κόσμο δυοσυχιάς ἐβγήκα,
 ἐνῶ γὼ στῆς καρδιάς τὸν ἄκοπο ἀποροῦσα
 τὸ χτύπο, κ' εἶχα ἐκεῖ τὸ χέρι ἀπιδωμένο,
 μία σκιὰ γυναικὸς ἐπρόβαλεν ἐμπρός μου
 και μὲ βαθὴν ὁ ἔμας ἄγνωστον ἤχον εἶπε
 « Πᾶρε και ζῆσε λίγα χρόνια και θλιμμένη
 'στὴ γῆ ποῦ θὰ θαναμάζῃ » και μ' αὐτὰ τὰ λόγια
 τὴν ἀθάνατη δάφνη μούβαλε 'ς τὴν κόμη.
 Ἦταν ὄνειρο αὐτό, ἢ δράμα, ἢ ἄλλο,
 ὁ νοῦς μου ἐκείνη τῆ μορφή δὲ λησιμονάει,
 ποῦ τρομερὴ 'ταν, κ' ὅμως εἶχε ἔ' ἄγια κάλλη,
 ποῦ κατόπι τῆς πέτρας ἔδωσε ὁ Φειδίας.
 Ἄλλὰ πότε και πούος θὰ ξεσκεπάζῃ τέλος
 ὁ ἔμένα τὴν Ἀλήθεια, ποῦ χαμένα πάντα
 σὲ τόσα ἔχω ζητήση πνεύματα και σφαίρες!
 Αὐτὰ μούπε, και ἄλλα ἐπρόσθεσε ποῦ ἀφίνω.
 Ἄλλὰ σὺ ποῦ τὸ νοῦ σου πάντα, ὦ Ψάλτη, ἀνοίγεις,
 σὰ χρυσὸ θεῖο γνέφι ἀπὸ θεοῦς γεμάτο,
 τὸ νόημά σου πές, και θάναυ μέγα δῶρο,
 και θάναυ θάρρος στὴν ἀθάνατη θλιμμένη,
 ποῦ γενναῖα τὸ πνεῦμα στὴν ἀλήθεια ὑψώνει
 ἀπ' τῶν νεκρῶν τὸ σπῆι, και ζητᾷ νὰ μάθῃ
 τὰ κρύφια κι' ἀπ' τὸν ἄλλον κόσμο κι ἀπὸ τοῦτον.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

Μετάφρασις Γ. Καλοσογίου.

Σ Ο Λ Ω Μ Ο Σ

ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΟΝΕΙΡΟ

Εἰς τὸ μεταίχμιον τῆς γῆς και τοῦ οὐρανοῦ, ἐπάνω,
 ἐψηλά ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Ὀλύμπου, ἐκεῖ ὅπου ἄλλοι
 και τότε ἐπερυγίζαν αἱ μορφαὶ τῶν Θεῶν.
 Ὅλοι αἱ προσωποποιήσεις τῆς Ἑλληνικῆς δόξης, ὄλα
 αἱ ψυχαὶ ὅσαι εἶχον ἐνορακωθῆ εἰς τὰ μεγάλα ὄνοματα
 τῆς Ἑλληνικῆς ἀκμῆς, περὺγίζον ροσταλαὶ ἀνωθεν τοῦ
 φωτεινοῦ χώρου ὅπου τὰ ἑλληνικὰ ὄρη ἰσχροα και αἱ ἑλ-
 ληνικαὶ παραλαὶ δαντελλοῦνται και ἡ ἡρεμος ἢ θάλασσα
 ἀπλοῦνται.

Η ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

Χαῖρε τὸ πνεῦμα!

Η ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΤΥΡΤΑΙΟΥ

Σὰν ἕνα τραγοῦδι, μεγάλο τραγοῦδι, μεγαλό-
 χαρης νίκης, ὑψώνεται ὁ ἥλιος.

ΣΑΠΦΩ

Τὸ φῶς τραγοῦδει, κάτω ἐκεῖ, μὲ τὰ πουλιά,
 στῆς ἄκρες τοῦ Πίνδου, στὰ χιόνια τοῦ Ὀλύμ-
 που και σὰν ἀπὸ ποτήρι σαπφείρινο, χρυσὸς και
 θερμὸς χύνεται ὁ ἥλιος.

ΠΛΑΤΩΝ

Μία ἡμέρα ἀκόμη χαρᾶς στὴν Ἑλλάδα ὡς
 θωπεῖα ξαπλώνεται. Καὶ τότε ὅπως και πάντα,
 ψυχὲς διψασμένες τῆ ζωῆ, ἄς ἀγρευτήσωμε
 και ἄς ὀμιλήσωμε γιὰ τὰ μέρη ὅπου ἢ ζωὴ
 μᾶς ἤγγισε και ἄς θωπεύσωμε τὰ χεῖλη μὲ τὸ
 ὄνομα τὸ μεγάλο, μὲ τὴν Ἑλλάδα.

ΤΥΡΤΑΙΟΣ

Ἡ Νίκη ἐξύπνησε στῆς Ἀθηνᾶς τὸ πλευρό. Με-
 γάλῃ παντοῦ ξαπλώνεται ἢ χαρὰ. Στὴν Ἑλλάδα
 κάθε μέρα περισσότερο ριζώνεται σὰν δένδρο
 και πιάνει παντοῦ, και στῆς ὄχθες φωτρώνει, και
 στὰ βουνὰ φουντώνει, και βγαίνει στῆς πέτρες
 τῶν βράχων, και φαίνεται στῶν σπηλιῶν τὸ σκο-
 τᾶδι και τῶν λόγων τὴν ἔκτασι, βλαστὸς πο-
 λύμορφος και μεγάλος ἢ Ἐλευθερία.

ΛΕΩΝΙΔΑΣ

Και κάθε μέρα στὸν αἰθέρα πρὸς ἔμας ἕνας
 αἶνος ἀνεβαίνει πλούσιος ἀπὸ μία νέα νίκη.Θαμπωμένα τὰ μάτια μου βλέπουν ἐκεῖ ποῦ
 ἐθορυβοῦσαν χθὲς ἀλύσεις και ὅπου ἢ δουλεῖα
 ἐγονάτιζε τὰ γόνατα ὄλα και ἔσκυβε στὴ γῆ τὰ
 κεφάλια ἢ ταπεινώσεις, βλέπω νὰ βγαίνουν πο-
 λεμιστὰ και τοὺς βλέπω Σπαρτιάτας. Ὁ τελευ-
 ταῖος παῖδν τῶν Σαλαμινομάχων ἐξύπνησε, και
 ἀντήγησε πάλιν τοῦ Μαγαθῶνος τὸ ἐπινύκειον,
 ὡς νὰ μὴν εἶχε τελειωτικὰ σβύση και ὡς νὰ
 ἐπερῶμενε.

ΠΛΑΤΩΝ

Ναί, ἢ Ἑλλὰς ἀνέζησε. Σὰν ἕνας ὑπνος και
 σὰν ἕνας ἐφιάλτης αἰῶνων διεκόπη και πάνο-
 πλος πάλιν ἐξύπνησε ἢ Δόξα ποῦ ἐκοιμᾶτο. Κάτι
 ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα μας, ἀνέζησε. Παντοῦ ὅπου
 ὑπάρχει ἐρείπιον ἀγάματος, παντοῦ ὅπου καὶ
 ἔμεινεν ἀρχαῖον, ὅπου ὁ οὐρανὸς ἀπλώνεται
 σαπφείρινος, οἱ Ἕλληνες θυμήθησαν καὶ τι. Ναὶ
 θυμήθησαν ὄλοι σὰν ἕνα σύνθημα ποῦ εἶχαν
 λησιμονημένο. Μία συνείδησις παλαιὰ στὰ νέα
 στήθη ἠγέρθη. Καὶ ἤλθε στὰ σιῶματα ὄλα μία
 λέξις ποῦ δὲν τὴν ἐπρόσθετε κανεῖς, μία λέξις
 μαγικὴ ποῦ τοὺς ἐσύριξε εἰς τὸ αὐτὶ τὸ παρελ-
 θόν. Καὶ ἔλεγε ἢ λέξις « Ἐλευθερία »! Χαλκεύον-
 ται και τότε μέσα στὰ χιόνια τῶν βουνῶν και
 μὲς τῆς ρεματιῶς σὰν ἀπὸ Ἡφαίστου χέρια,
 ἤρωες.

ΤΥΡΤΑΙΟΣ

Ἀνάστασις! Ἀνάστασις!

ΠΛΑΤΩΝ

Εἶδα ἕνα ὄνειρο, ἕνα ὄνειρο χαρᾶς ἀπόψε. Σὲ
 ἕνα πλοῖον ἐταξείδευα χαρούμενο, ποῦ ἔπλεε γε-
 μάτο ἀπὸ γαλήνη σὲ καὶ τι κνανὸ και ἄπειρο. Καὶ
 μία χρυσὴ παρουσιάσθηκε μπροστά μου ὄχθη και
 ὄχι ἦταν Ἑλλὰς ἀμέσως γνώρισα, τόσον ἦταν
 τὰ νερὰ χαρούμενα νὰ τὴν λείχουν, και τόσο
 κομπὸ τὸ χόρτο ἀνεφύετο, και τόσον ἀπαλὰ
 ὁ ἥλιος τὴν ἐθάπενε. Καὶ ἐταξείδευα και αἰσθα-
 νόμηγν ὅτι καὶ νέον γύρω μου τραγῶρω και

πέτρα μακρὰν ἐξυμῶντο καὶ ἠΐξαν. Καὶ ἔξαφρα δὴ μοῦ ἢ χαρὰ καὶ ἢ προαίθεσίς μου δὴ καὶ ὄλος ὁ ἥλιος καὶ ὄλα τὰ κυανὰ ἔγιναν μία φωνή, μία διάτορη φωνή ποῦ ἔλεγε.

— Πηγαίνετε νὰ πῆτε σὲ ὄλο τὸν κόσμο πῶς ὁ θεὸς ὁ Πάν ἀνέστη. Ὁ πεθαμένος θεὸς ὁ Πάν ἀνέστη! Οἱ θεοὶ ἀνεστήθησαν, ἢ Ἐλλάς ἐξύπνησε ἕνα ζῆσημα χρυσοῦ.

Αὐτὸ εἶδα τὸ προφητικὸ τὸ ὄνειρο.

ΛΕΩΝΙΔΑΣ

Ναί, μία ἀφύπνις θαυμασία, αἰφνιδια, ἡρώων ποῦ ἐκοιμῶντο καὶ ποῦ ξυπνοῦν πάροπλοι. Θὰ ἔλεγε κανεὶς πῶς ἀπὸ τῆ γῆ ἐνσαρκώνονται ἢ ψυχὲς ἢ ἀρχαῖες σὲ νέα σώματα. Στὸ Μεσο-λόγγι κάτω μία σελίδα γράφεται ἀθάνατη. Τὰ κατορθώματα ἐκεῖ μοιάζουν μὲ παραμύθια ἢ μᾶλλον μοιάζουν μὲ κατορθώματα ἐλληνικά. Ὅπως στὴ Γραβιά, ὅπως σποῦ Πέτα, ὅπως στὴν Ἀθήνα κάτω καὶ στὴν Τρίπολι μεγάλα χέρια ἀνοίγουν πληγὲς καὶ μεγάλα προτείνονται στήθη καὶ εἶνε οἱ ἄνθρωποι ὑψηλότεροι, γιατί μπροστά τὸ θάνατο βλέπουν ἐναγκαλισμένο τὴ Νίκη ἀχώριστα.

ΤΥΡΤΑΙΟΣ

Τι ὠραίες πληγές! Τὸ αἷμα βγαίνει κόκκινο καὶ πέφτει στὴ γῆ καὶ μὲ τὸ χῶμα ἐλευθερία ζυμῶνει. Στὴν Τρίπολι, ὅπως σποῦ Ἴλιον, σὺν μεγάλα ἀνέμον κύματα ἀκάθεκτα, οἱ πολεμισταὶ ἔκαμαν τείχη στὰ τείχη τὰ σώματά τους. Ὡ! τὰ χέρια τὰ σηκωμένα, τὰ χέρια ποῦ εἶχαν τόση μεγαλοπρέπεια σὺν νὰ χάριζαν καὶ ὄχι νὰ ἔδιναν τὸ θάνατο. Μὲ μεγάλα εὐγενικά σχήματα ἀπὸ τὸ Ταίναρον ἔως τὸ Μαλέα σπέρνον ὄχι πλέον σαῶρι οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ Ἐλευθερία.

ΣΑΠΦΩ

Καὶ βλέπω ὠραία ἐκεῖ στὴν Ἀκρόπολι, ἢ ἀόρατη ἢ Ἀθηνᾶ σὺν Γαλάτεια νὰ ἀνοίγῃ καὶ πάλι τὰ μάτια τῆς γεμάτα ἀπὸ φῶς.

Αἴφνης αἱ σκιά ὄλα τῶν ψυχῶν μὲ σέβας σιωποῦν. Κάτι τι σὺν μουσικῇ θαυμασμοῦ τὸν ἄερα ταράσσει καὶ μεγαλειότερον ἀπλοῦται φῶς.

ΑΡΧΙΛΟΧΟΣ

Ὁ πατέρας πλησιάζει, ἢ μεγάλη πηγή, ὁ καθρέπτης ὁ γαλήνιος καὶ ὁ γιγάντιος τῆς Ἐλλάδος. Βαθύτατα, δλάνοικτα, ὑπερφυσικά τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του εἶνε.

ΣΑΠΦΩ

Ἡ μεγάλη δοῦς πλησιάζει ποῦ στὰ κλωνάρια τῆς ἐστέρωσε τὰ ἀηδόνια ὄλα. Τὸ ἀρχέγονο

τῆς ποιήσεως δάσος, ποῦ σκόρπισε τὴν αἰώνια δροσιά τὸν χαλκίτων στίχων, ἐρχεται. Νομίζει κανεὶς πῶς εἶνε ποτάμιος θεὸς ἀρμονίας καὶ ἀπὸ τὴν ἀργυρῆ του, τὴ λευκὴ του τὴ μορφῆ, καὶ τι θεῖο, σὺν ὁ Λόγος κυλᾷ.

Ἐρχεται ὁ μέγας Ὀμηρος. Ὅλοι εἶνε σιωπηλοὶ. Χωρὶς κανέναν ἦχος νὰ βγαίνει ἀπὸ στόμα, σὺν ἄερα φτερουγίζε ἢ λέξις Πατέρα.

ΟΜΗΡΟΣ

Ἡ αὐγὴ ἀνθίζει σὺν καινούργια. Σηκωμένα σὺν σὲ δέσει τὰ χέρια τῶν θνητῶν τὴν δέχονται. Ἡ αὐγὴ σὺν νέκταρ σιάζει. Δόξα στὴν αὐγῇ. Φιλήθηκε, εἰπέτε μου, φιλήθηκε ἀκόμη ἢ Ἐλλάς μὲ τὴν Ἐλευθερία; Πότε θὰ ἔλθῃ πότε, γεμάτη πότε θὰ ἔλθῃ δὴ καὶ πλήρης ἢ ἀπελευθέρωσης;

ΛΕΩΝΙΔΑΣ

Τὸ αἷμα τρέχει ποτάμι καὶ τὰ κορμὰ προσφέρονται. Ὅταν ὄλοι οἱ κάμποι βραχούν, τὸ φυτὸ τὸ κόκκινο θὰ ἀνθίσῃ πλούσιο. Μὲ τὰ χέρια τὴν ὀργώνουν τὴ γῆ καὶ τὸν ἔχουν σπείρει βαθεῖα τῆς Ἐλευθερίας τὸ σπόρο. Ἀλλὰ τί ὀνειρεύεται ὁ πατέρας;

ΟΜΗΡΟΣ

Ὀνειρεύομαι μὲ δίψα τὸ σημεῖο, τὸ σημεῖο τὸ ἀλάνθαστο τῆς ἀφύπνισης. Καιρὸ τώρα, ἐνῶ ὁ ἥλιος ξυπνοῦσε καὶ ἔκλινε πάλιν φωτίζοντας ἡρώας, ἐγὼ ἀνέμενα. Κοντὰ στὴν ἀνδρεία ἐπερίμενα νὰ λάμψῃ ἐπάνω σὺν ἑλληνικὸν ἄερα ὁ ἀρχοντας ὁ Λόγος. Στους ἡρώας τοῦ σπαθιοῦ τὸν ἡρώα τοῦ στίχου θέλω. Ἐνῶ σεῖς ἐβλέπατε νὰ ἀνασταίνονται χαρούμενοι καὶ πάροπλοι οἱ πολεμισταί, περιμένα νὰ ξυπνήσῃ, νὰ μιλήσῃ, νὰ χύσῃ τὰ μάγια ὁ ποιητής. Ἐπειτα ἀπὸ τοῦ Λεωνίδα τὸ σπαθὶ ἤθελα τοῦ Τυρταίου τὸ τραγοῦδι. Καὶ περιμένω νύκτα μέρα, περιμένω μὲ ἀγωνία τὸ σημεῖο τὸ αἰώνιο πάσης ἀπελευθερώσεως, τοῦ ποιητοῦ τὴν ἐμφάνισι.

ΠΛΑΤΩΝ

Τὸν ποιητή!

ΟΜΗΡΟΣ

Ναί, περιμένω τὸν δημιουργὸ τοῦ θαύματος, περιμένω τὸν ἐξεγερτὴ τοῦ θάρρους, τὸν μνητὴ τοῦ μεγάλου μεθυσιοῦ τῆς ἀνδρείας. Τὸν ποιητὴ περιμένω. Θέλω ἐκείνον ποῦ θὰ σμίγῃ σὸ ποτήρι τῶν πολεμιστῶν, μαζὺ μὲ τὸ αἷμα, τὸ κρασὶ τῆς ιδέας, ἐκείνον ποῦ θὰ δίνῃ πρόωρα τὴ γεῖσι τῆς ἀθανασίας στους μελλοθανάτους. Τὸν ποιητὴ περιμένω τοῦ ξυπνήματος αὐ-

τοῦ τοῦ χρυσοῦ. Ἐκείνον ποῦ θὰ γράφῃ τῆς νίκης, θὰ κλαίῃ τῆς ἤττης, θὰ σκορπάῃ γενναία στὰ στήθη τὴν ἔξαροι, καὶ θὰ φωνάζῃ τὸ μηδαμινὸ τοῦ θανάτου, τὴν ἀνάγκη τῆς νίκης. Τὸν βλέπω μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς, τὸν ὀνειρεύομαι μεγάλο, σοβαρό, μὲ τὸ μέτωπο θεοῦ, ἐκείνον ποῦ θὰ κρούῃ τὴ λύρα ἐνῶ τὸ ξίφος θὰ πέφτῃ καὶ θὰ οἶχη στίχους σὺν αἷμα ἐπάνω καὶ θὰ καλύπτῃ ἐντροπαλὰ μὲ τῆς ἀθανασίας τὰ λουλούδια τοὺς σπασμούς τῶν πτωμάτων.

ΤΥΡΤΑΙΟΣ

Ὡ! ναί, πατέρα. Τὸν ποιητὴ ποῦ θὰ χύσῃ ἀρήϊον τὸ μένος καὶ φτερωτὲς θὰ κάμῃ τῆς κνήμες καὶ τὰ χέρια γενναία καὶ τὸ λόγο θὰ χύσῃ πλέον δυνατὸ καὶ ἀπὸ τὴ σάλπιγγα, καὶ θὰ κατισχύῃ μὲ τὴν ἀρμονία τὴν κλαγγὴ τοῦ μετάλλου. Ναί, τὸν ποιητὴ ποῦ θὰ λέγῃ τὴν εὐτυχία τοῦ στρατιώτου ποῦ πεθαίνει νικῶντας.

ΑΡΧΙΛΟΧΟΣ

Ὡ! ναί, καὶ ἐγὼ μὲ τῆς ἐπιθυμίας τὰ μάτια τὸν ξανοίγω τὸν ποιητὴ, ποῦ θὰ ἀλλάσῃ στέφανα στὰ μέτωπα ποῦ ὑφοῦνται στὴ νίκη. Τὸν βλέπω ἐκείνον ποῦ ἀνακατῶνει σὲ ἕνα κρασὶ μέθης τὸν κόσμο τοῦ πόνου, τὸν κόσμο τὸ γῆ-ρο, μὲ τὸν κόσμο τὸν ὑψηλό, τὸν κόσμο τὸν ὑπερφυσικό, τὸν ἄκτιστο.

ΟΜΗΡΟΣ

Καὶ ὄχι μόνον τὸν ποιητὴ τῆς Ἐλευθερίας, ἀλλὰ τὸν ποιητὴ τὸ γενικότερο τῆς Ἑλλάδος προσμένω. Τὰ ἔθνη ποῦ ξυπνοῦν ἀπὸ τὴν πωχία τοῦ λόγου, περισσότερο πάσχουν. Τὸν ποιητὴ ἤθελα τῆς εἰρήνης ἀκόμη, τῆς εὐτυχίας, τῆς δυστυχίας, τῶν ἀγώνων, τῶν ἀναπαύσεων τὸν ποιητὴ, τὸν ποιητὴ ποῦ τὰ ἰδανικά θὰ ἀπεκρυπτοῦ ὄλα.

ΣΑΠΦΩ

Ναί! τὸν ποιητὴν ἀκόμη τῶν ἀχράντων τῆς ψυχῆς μυστηρίων. Τὸ πνεῦμα τὸ ἀνήσυχον ποῦ θὰ ἔδειχε τὸ δρόμο, καὶ ὄλους τοὺς δρόμους, ἐκείνον ποῦ θὰ ἔλεγε «ἐκεῖ τὸ ἰδανικὸ εἶνε». Τὸν ποιητὴ ποῦ τὸ πηδάλιον τῆς Ἑλλάδος σὺν φῶς θὰ ὀδηγοῦσε. Ναί, τὸν ποιητὴ ποῦ τὸν κόσμο ὄλο στὴν ἰδέα θὰ ἔκλειε, καὶ στὴν καλλονὴ τὴν ψυχὴ του θὰ ἔλουε. Τὸ στόμα ἤθελα ποῦ θὰ ἐνικοῦσε μὲ στίχους. Ναί, τὸν ἀρχοντα ἀναμένω τῶν ἡρώων, ἐκείνον, ποῦ ἀγάπες, καὶ δόξες, καὶ νίκες, καὶ πόνο, καὶ ὕψος θὰ ἐσφυρηλατοῦσε σὲ εὐμορφα καὶ ἀθάνατα καὶ ἄμμεπτα

λόγια. Τὸν ποιητὴ γυρεύω ποῦ στὴν νέαν Ἐλλάδα τὴν δρεξί τῆς σκέψεως θὰ ἔδιδε καὶ θὰ ἐξύμωνε μὲ ἔξαροι τὸ πρῶτο φωνὴ τῆς Ἐλευθερίας. Τὸν ποιητὴ ποῦ θὰ ἔδινε πάλι μία φωνὴ ἀρμονικὴ στὴ χόρα ποῦ ἦταν ἄλλοτε ὄχι γῆ ἀλλὰ ἀρμονία.

ΑΡΧΙΛΟΧΟΣ

Ἐκείνον ποῦ θὰ ἐξυπνοῦσε τὴν Ἰδέα τὴν ἐνδυσμένη μὲ ἀρχαίαν χλαμύδα καὶ θὰ ἐκκόρπιζε καὶ θὰ ἔδιδε σὲ ὄλους σὺν μετάληψι χαρᾶς τῆς Ἀθηνᾶς τὸ ὑπέροχον πνεῦμα.

ΟΜΗΡΟΣ

Ὅταν θὰ ξυπνήσῃ μὲ χαρὰ μαζὺ μὲ τὴν Ἐλλάδα τῆς ἀνδρείας καὶ ἢ Ἐλλάς τοῦ Λόγου, τότε θὰ φανῇ σὺν οὐρανὸ, τῆς ἀφύπνισης τὸ ἀληθινὸ σημεῖο. Τότε θὰ κρούσω στὴν λύρα μου δι οἱ θεοὶ δὲν ἐπέθαναν.

ΑΡΧΙΛΟΧΟΣ, ΣΑΠΦΩ, ΤΥΡΤΑΙΟΣ

Τώρα ναί, ἄς ξυπνήσῃ πάροπλος μαζὺ μὲ τοὺς Ἡρώας, τῆς Ἰδέας ὁ ἦρωας. Ἡ Φύσις ἢ μεγάλη μὲ τὰς μυρίας τῆς δυνάμεις καὶ τὰ μύρια τὰ ἔργα ἄς χάριση τὸν ποιητὴ στὴν Ἑλλάδα.

ΟΜΗΡΟΣ

Τὰ μάτια μου ποῦ δὲν εἶδαν στὴ γῆ παρὰ φῶς, ποῦ ἦσαν τυφλὰ σὲ κάθε κακὸ καὶ ὄσχημο, ἀπὸ τὸν Δημιουργὸν ἔχουν ὡς δῶρο νὰ βλέπουν τῶν Τυχῶν τὰ μέλλοντα. Ξανοίγω στὰς βουλάς τῶν Θεῶν τὸν ποιητὴ τῆς Ἑλλάδος. Ὡ! ποῖος θὰ ἐπεβεβαίωση τὸ θαῦμα!

Αἴφνης κατέρχεται ὁ ἄγγελος. Ἐλυφρὰ ἀρμονία ὡς αἱ ἐκστάσεις τῶν ἐγγρόδιον εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἁγίου ποιητοῦ τοῦ Γραβιά εἰς τὸν Ἄδερρον. Ὁ ἄγγελος ἵσταται ἐν μέσῳ τῶν ψυχῶν.

ΑΓΓΕΛΟΣ

Ὅλες ἢ εὐχὲς ποῦ στὲς ψυχῆς τῆς μεγάλες ἐκλείσατε, ἐνσαρκώθησαν σὲ ἄνθρωπον ἕνα. Ὁ ποιητὴς σας ἐγεννήθη, ἢ ποιητὴς σας τονίζει τὴν λύρα, ὁ ποιητὴς σας ψάλλει τὸ αἰώνιον ἀνθίσμα καὶ τὸ ξανάνθισμα τῆς μίας Ἑλλάδος. Σὲ ἕνα νησί ποῦ βρέχουν τοῦ Ἰονίου τὰ κύματα, σὲ ἕνα νησί ποῦ εἰδιάλεξαν γιὰ περιβόλι τους τὰ λουλούδια, σὺν νησί ποῦ ἢ αἶθρα μένει ἀκλόνητη, ποῦ μένουν μετέωρες καὶ μαγευμένες τῆς δροσιάς ἢ σιταλαγματιῆς σὲ ἕνα νησί ποῦ ἔχει τῆς αἶθρας ἀδελφές καὶ μητέρα τὴ γαλήνη καὶ ποῦ ἀνέδουσε ἀπὸ ἕνα γέλιο τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ κύμα, ὁ ποιητὴς γεννήθηκε. Στους στίχους του μέσα ἀρμονικὰ ἢ Ἐλλάς ἢ παληὰ

δίνει τὸ χέρι σὴν νέαν Ἑλλάδα καὶ σφυρταγαλιάζονται οἱ ἥρωες ὅλοι ὅσοι ἀπὸ τὴν Τροία ὡς τὴν Τριπολιτῶν Ἕλληνες ἦσαν. Ξυπνοῦν στὰ λόγια του μέσα ἡ νοσταλγίες τῆς πατρίδας καὶ στερεώνονται τῶν νικῶν ἡ χαρὸς καὶ λαλεῖ πανόσχυρο τῆς Ἐλευθερίας τὸ πάμπανο ῥῆμα. Ὁ ποιητὴς γεννήθηκε καὶ γεμάτη συνείδησι καὶ σοφία ἐφύτρωσε στὰ χέρια του ἡ λύρα. Καὶ ἔχει τὴν πατρίδα χορδὴ μία ἡ λύρα του, καὶ ἔχει ἄλλη τὸν πόνο καὶ τρίτη τὴν ἀγάπη ἔχει, καὶ ἔχει τετάρτη τὴν Ἀλήθεια Τελευταία χορδὴ, σὴν σὲ ποιητὴ τῆς Ἑλλάδος, ἡ μεγαλόστομη ἡ σοφία δεσπόζει. Ὁ ποιητὴς γεννήθηκε, καὶ σὸ τραγοῦδι του μία ἀκόμη φορὰ ἐδοξιάσθη ἡ ὀλομανρη τῶν Ψαρῶν ἡ ἐρήμωσι καὶ τὸ Μεσολόγγι ποῦ νικημένο τὴ μεγαλήτερον τῆς νίκης ἔρχομε φωνὴ καὶ τῆς Τριπολιτῶν ἀντήχησε ἡ ἐνδοξη πάλῃ. Τὰ ὄνόματα ποῦ σὸ σωρὸ ἐξεχώρισε ἡ δόξα, τὰ ὄνόματα τῶν ἡρώων ποῦ διασχίζοντας τοὺς αἰῶνας ὁ ποιητὴς ἔθεσε κοντὰ στὰ δικά σας—τὰ ὄνόματα ποῦ βροντοῦν Κανάρης καὶ Μάρκος καὶ Διάκος στῶν ναυτῶν καὶ τῶν κλεφτῶν τὰ ἄσημα τὰ ὄνόματα — ὁ ποιητὴς

ΣΤΙΓΜΑΙ ΤΟΥ ΒΙΟΥ

ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

Ἀρέσκομαι νὰ ἀναπολῶ τὸν Σολωμὸν περιπατοῦντα εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ζακύνθου ἐν μέσῳ τόσου πρασίνου καὶ τόσης καλλονῆς καὶ προσπαθοῦντα νὰ ἀκροασθῇ τοῦ Μεσολογγίου τὴν ἀγωνίαν καὶ νὰ μαντεύσῃ τὴν τέχνην. Νύκτας ἀγρυπνίας διήλθε εἰς τοῦ Στρανῆ ἀτενίζων τὴν μυστηριώδη τὴν θάλασσαν καὶ τὰ ἐπιρωνήματα ἐξήρχοντο συχνὰ τῶν χειλέων του, λέξεις ἐγκαρδιώσεως, φωναὶ προτροπῆς, ἀποστροφῆς ὀλόκληροι ἐνθαρρύνσεως. Ἀπὸ μακρὰν ὁ Σολωμὸς ὀμιλεῖ μετὰ τὸ Μεσολόγγι καὶ εἰς μίαν ἐρωτηστικὴν θείαν, οἱ ἥρωες καὶ ὁ ποιητὴς ἀντήλασσον διὰ μέσου τοῦ διαστήματος ὡς τεμάχια τραγωδίας.

τὰ ἔσπευε ἤδη μετὰ τῆς Ἀθανασίας τὸ στέμμα.

Μία φωνὴ χαρῆς ὅλας ἀναπάλλει τὰς ψυχὰς. «Ὁ ποιητὴς ἐρχεται.»

ΑΓΓΕΛΟΣ

Σὲ στίχους ποῦ δὲν πεθαίνουν, τὴ στιγμή αὐτὴ ὁ ποιητὴς γράφει τῆς Ἐλευθερίας τὸν ὕμνο, καὶ στοὺς πρώτους τοῦ στίχους, τὴν Ἐλευθερίαν τὴν παλιὰ ξανασιτάνει ἀπὸ τὰ πεθαμένα κόκκαλα, καὶ τὴν παλιὰ Ἐλευθερίαν κάνει ἐλευθερώτρια ἀνθρώπων νέων. Καὶ ὁ ποιητὴς θὰ ζήσῃ, καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὴν Ἐλευθερίαν, τῆς ἄλλης πατρίδος του θὰ ψάλλῃ, καὶ τῆς ἄλλης τῆς Ἑλλάδος συνειδήσεις θὰ καθρεφτίσῃ μέσα του. Καὶ θὰ εἶνε τὸ ἔργο του πηγὴ, καὶ θὰ εἶνε αὐτὸς ὁ μέγας τῆς ποιήσεως μαστός, καὶ θὰ εἶνε ὁ φάρος τῆς Ἑλλάδος ποῦ ξυπνᾷ. Μία πατρίδα ὀλόκληρη στὰ στήθη του γεννήθηκε ὅπως γεννήθηκε καὶ σὴς Ἑλλάδος τὴ μακρόχρονη δουλεία.

Ὁ ἄγγελος πτερυγίζει εἰς τὰ ὕψη. Ἡ μουσικὴ πάλιν ἀκούεται καὶ τὸ φῶς γίνεται περισσότερο. Μία γλυκύτης ὡς στίχων περὶ εἰς τὰ νέφη καὶ ἀντηχοῦν σὴν μακρὰ καὶ σὴν ἄλλοι οἱ πρώτοι στίχοι τῆς Ἑλλάδος ποῦ ξυπνᾷ.

Ἄπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη...

N. ΕΠΙΣΚΟΠΟΠΟΥΛΟΣ

Μοῦ ἀρέσκει μαζὺ μετὰ τὰς σημειώσεις τὰς ὁποίας μᾶς ἀφῆκε διὰ τὴν πολιορκίαν αὐτὴν, μαζὺ μετὰ τὴν ἀπλὴν περιγραφὴν τῶν ἐν Ζακύνθῳ γυναικῶν τοῦ Μεσολογγίου, νὰ τὸν ἀναπολῶ στερούμενον τροφῆς, νηστεύοντα, λιμώτοντα καὶ αὐτὸν ὅπως συμμερισθῇ τὴν τύχην τῶν πολιορκουμένων, ὅπως γενθῆ ὀλίγον τὴν ἀγωνίαν των, δοκιμάσῃ τὴν ὁδύνην των.

Ὁραία, ἐκτάκτως μεγάλη, θὰ ὑπῆρξε καὶ ἡ στιγμή ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποίαν ζητῶν ὁ ποιητὴς τὴν ἐμπνευσιν, ζητῶν τὴν ὁδὸν τῆς ὑψηλῆς ποιήσεως, περιπλανώμενος εἰς πεδιάδας πρασίνους καὶ εἰς ὄρη ἰόχρα, βλέπων τὴν θάλασσαν τῆς νήσου του πτυχουμένην γλαυκῶς

ἐνόμιζε ὅτι βλέπει ἔμπροσθέν του τὸν ἀρχέγονον καὶ τὸν μέγαν τῆς Ἑλλάδος τυφλὸν νὰ τοῦ δεικνύῃ αἴφνης ἓνα δρόμον φωτεινόν, νὰ ἐμφυχῶνῃ μετὰ θεοῦς καὶ μετὰ ἄσματα τὴν φύσιν καὶ νὰ χύνην χεμαρρῶν ἀπὸ φῶς ἀρμονίας ἔμπροσθέν του.

«... Στερημένος ἀπὸ μεγάλα παραδείγματα, λέγει ὁ Πολυλάς, ὅταν εἰς τὰ πρώτα ἀπλοελληνικὰ γυμνάσματα του ἔβλεπε τὴν ὕλην ἀνυπόταχτη εἰς τὴ δύναμι τῆς μορφῆς, ἡ ταπεινοφροσύνη, ἴδια τῶν Μεγάλων, ἦτον ἔκανε νὰ ἀμφιβάλλῃ ἂν τῶντι ἦταν καλεσμένος ἀπὸ τὴ φύσιν εἰς τὸ σοβαρὸ ἔργο ὡς ἤδη τὸ ἐννοοῦσε τῆς ποιητικῆς. Τοῦτου σῶζεται εἰς τὰ ἰδιόγραφα του μία μαρτυρία τῆς ὁποίας ἐφύλαξα θεία ἀρμοδιώτερη ἐδῶ, διότι χαρακτηρίζει τὰ πρώτα βήματα τοῦ ποιητῆ μας. Φαντάζεται ὅτι εἰς τὴ μοναξιά του θὰ ἀκούσῃ τὴ φωνὴν τοῦ Ὀμήρου, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν παρουσίαν του διὰ μιᾶς ἐμφυχῶνῃ τὴν ἀναίσθητη φύσιν».

Κάθε ρεῖθρο ἐρωτημένο,
Κάθε αἶθρα καθαρὴ,
Κάθε δέντρο ἐμψυχωμένο,
Μετὰ τὸ φλίφλημα ὀμιλεῖ

Κι' ὅπου πλέον μοναχασμένοι
Εἶνε οἱ βράχοι σγαλοί,
Μῆνιν ἄειδε θεὸ νίκουσης
Νὰ σοῦ ψάλλῃ μία φωνή.

Καὶ σὺ ἀκόλουθα τὸν στίχο
... γὰρ νὰ ἰδῆς,
Ἄν γνωρίζῃ τὴ φωνὴν σου
Ὁ τυφλὸς ὁ ποιητὴς.

Ὁραῖαι καὶ ἀνήσχοι συγχρόνως στιγμαὶ ἀμφιβολίας κατὰ ἃς ἡ μεγαλοφυΐα, πρὶν ταύτην τέλει τὰ πτερά της, συγκεντροῦται εἰς ἐαυτήν, καὶ αἰσθάνεται τὸ ὑπέμετρον βάρος τοῦ προορισμοῦ της. Ὅπως ὅλοι οἱ μεγάλοι ποιηταὶ, καὶ ὁ Σολωμὸς ἠσθάνθη τὸ ὑπεράνθρωπον τῆς μεγάλης δημιουργίας ἔργον.

Γεμάτη ἀπὸ μεγαλοπρέπειαν θὰ ὑπῆρξε ἐπίσης ἡ στιγμή κατὰ τὴν ὁποίαν τοῦ ἦλθε φωτεινὴ εἰς τὸν νοῦν ἡ ἰδέα τῆς δημιουργίας νέας γλώσσης. Ἡσθάνετο τὰ ὄσα καὶ τὸν κονιορτὸν τῆς ἀψύχου καὶ δασκαλικῆς καθαρευούσης, ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην ὅπως τὸ νέον ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ ἡ νέα ἑλληνικὴ ποίησις φορέσων καὶ ἐν ἑνδύματι καινοουργῆς καὶ μίαν γλώσσαν νέαν, κατὰ τὸ ὁποῖον νὰ ἐξήρχετο ἀπὸ τοῦ λαοῦ τὸ αἷμα

καὶ τὸ ὁποῖον νὰ προσέβαλλε ἀπειθείας τοῦ λαοῦ τὴν ψυχὴν. Εὐτυχῆς σκέψις! Εἰς αὐτὴν ἴσως ὁ Σολωμὸς ὀφείλει μέγα μέρος τῆς δόξης του.

Καὶ φαντάζομαι, ὅπως θέλει καὶ κάποια παράδοσις, ὅτι τὴν ἰδέαν αὐτὴν τῆς δημοτικῆς ποιήσεως τὴν ἔλαβε ὄχι ἀναγινώσκων τὰ δημοτικὰ τραγοῦδια, ὄχι ἀναμνησκόμενος τὸ ὑπέροχον παράδειγμα τοῦ Δάντη, ἀλλὰ ἀκούων ἓνα πλανόδιον ἄσμα ἐνὸς τυφλοῦ ἐπαίτου, τοῦ Νικολάου αὐτοῦ Κοκονδρῆ, ὅστις ὡς αἰοιδὸς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς ἐκέρδιζε τὸν ἄρτον του περιφέρων τὸ σκότος τῶν ὀφθαλμῶν του καὶ τὴν γλυκύτητα τῆς φωνῆς καὶ τοὺς στίχους του, οἱ ὁποῖοι ἀναμνησκουσι ἔθνη καὶ μεγαλεῖα, εἰς ὅλας τὰς ὁδοὺς τῆς νήσου καὶ ὅλας τὰς θύρας τῶν πλουσίων οἰκιῶν.

Ναί, πρὸς τὸν ἐπαίτην αὐτὸν ἔκλινε τὸ οὖς ὁ ποιητὴς καὶ εἰς τοὺς στίχους του τοὺς ἀπλοῦς ἀλλὰ συγκινητικῶς συνέλαβε τῆς γλώσσης του τὰ σπέρματα.

Ἀκούων τοὺς στίχους τοὺς ὁποῖους ὅλοι ἠννῶουν, ἀκούων αἴφνης τοὺς δύο ἐκείνους στίχους οἱ ὁποῖοι μᾶς διεσώθησαν:

Ὁ Ἅγιος Τάφος τοῦ Χριστοῦ ἐκείνος δὲν ἐκάη
Ἐκεῖ ποῦ βγαίνει τ' Ἅγιο Φῶς ἄλλη φωτιά δὲν πάει

ἀντελήφθη ὁ Σολωμὸς ποῖα ζωὴ πάλλουσα καὶ ἀκοίμητος ἔξη εἰς τὸ ταπεινὸν ἰδίωμα τὸ ὁποῖον ὁ λαὸς εἶχε φυλάξῃ εἰς τὸ στόμα του.

Ἄλλ' ὁ νοῦς ἐκείνος ὁ ὁποῖος συνέλαμβανε ὄλην τῆς ἀπλότητος τὴν γοητείαν, ἐγνώριζε νὰ εἰσδύῃ καὶ εἰς ὄλους τῆς φιλοσοφίας τοὺς σκολοὺς δαιδαλοῦς. Καὶ ἀκοῦμαι νὰ βλέπω τὸ ἴδιον τοῦ Σολωμοῦ ἀέτειον βλέμμα τὸ προσηλωμένον εἰς τοῦ ἐπαίτου τὰ κεῖλη, ἐτάζον ἐπίσης τοῦ θείου Μόντη τοῦ μεγάλου Ἰταλοῦ ποιητοῦ τὸ δλύμπιον μέτωπον. Διὰ νὰ ἐννοήσῃ κανεὶς ὄλην τὴν αἰσθητικὴν λεπτότητα τοῦ ποιητοῦ μας, ὄλην τὴν βαθύτητα τῆς ἀντιλήψεώς του, πρέπει νὰ ἀναπολήσῃ τὸν τραυματῶδη ἐκείνον διάλογόν του μετὰ τὸν Μόντη τοῦ ὁποῖου ἐν ῥάκιος μᾶς διετήρησε ὁ Τομαζέο.

Ὁμιλοῦν δι' ἓνα σχολιαστὴν τοῦ Δάντη ὅστις εἶχε δώσει μίαν λεπτὴν ἐξήγησιν τοῦ στίχου τοῦ πρώτου ἄσματος τῆς Κολάσεως:

Mi ripingeva là dove il sol tace.

Ὁ σχολιαστὴς ἔλεγε ὅτι ἠσθάνετο κανεὶς φρίκην διὰ τὴν μεγάλην ἔρημον ἡ ὁποία ἐξετείνεται μεταξὺ γῆς καὶ κολάσεως καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Δάντης εὐρίσκειτο. Ὁ Μόντη εὐρίσκει τὴν ἐξήγησιν πολὺ εὐφυᾶ. Ὁ νοῦς τοῦ Σολω-

μοῦ ὁμως ἤθελε μίαν ἐξήγησιν λεπτοτέραν καὶ ἀνεγίνωσκε μᾶλλον εἰς τὸν στίχον αὐτὸν τὴν ἀβεβαιότητα εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ψυχὴ τοῦ Δάντη εὗρισκετο μὴ γνωρίζουσα ποῦ θὰ μετέβαινε, ποῖον θὰ ἦτο τὸ ἀγνωστον μέρος εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἔφθανε.

Ὁ Μόντη ὠργίσθη τότε.

— Δὲν πρέπει νὰ λογιεῖται κανεὶς τοῦ εἶπε. Πρέπει νὰ αἰσθάνεται.

Καὶ ὑπέροχος ἀπήντησε ὁ Σολωμὸς:

— Ἐκεῖνος εἶνε ἄξιος νὰ λέγεται ἄνθρωπος ποῦ αἰσθάνεται ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον καὶ ὁ νοῦς του ἠδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ.

Ἐπάρχον χίλια στιγμὰι αἱ ὁποῖαι μᾶς ἀποδεικνύουν τὸν Σολωμὸν πατριώτην καὶ ἀνεφέρμενον ἤδη τὴν ἀγωνίαν του διὰ τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἠδυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν χιλίας ἄλλας λεπτομερείας ἀπὸ ἐκείνην τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρίαν μέγιστος ἐκείνης τοῦ ὕμνου του διὰ τὴν Ἐλευθερίαν. Προτιμῶμεν νὰ ἀναπολήσωμεν μόνον τὴν τελευταίαν λέξιν του εἰς τὸ Ἐγκώμιον τοῦ Φωσκόλου, εἰς τὴν ἐμπνευσμένην ἀποσιροφὴν ἡ ποῦ, ἀφοῦ ἐθεοποίησε τὸν μέγαν καὶ εὔμολπον Ζακύνθιον τὸν ὁποῖον ἐμελλε νὰ διαδεχθῇ, τὸν παρεκάλει νὰ μεσιτεύσῃ διὰ τῆς Ἑλλάδος τὴν Ἐλευθερίαν:

« Ἀθάνατον πνεῦμα, ἔκραζε, χάριν τῆς ἀγάπης τὴν ὁποίαν εἶχες δι' ὅλα τὰ ὑπέροχα, προσέγγισον τοῦ Παντοδυνάμου τὸν θρόνον καὶ πέσε μετὰ τὰ χεῖλη εἰς τοὺς πόδας καὶ ἂν νόμος κανένας τοῦ Παραδείσου δὲν ἐμποδίσῃ τὰ δάκρυα, κλαῦσε καὶ κράξε Ἐλευθερία νὰ στεῖλῃ στὴν Πατρίδα ».

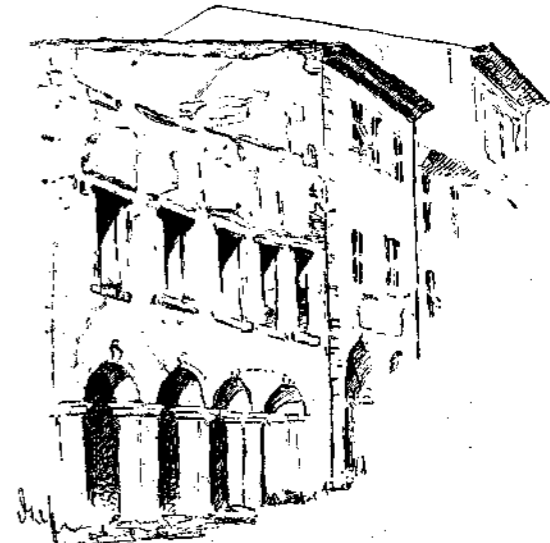
Ἄλλ' ὡς ἐγκαταλείψωμεν τὸν πατριώτην, ὡς ἐγκαταλείψωμεν τὸν φιλόσοφον, ὡς ἀνεῖσομεν διὰ τελευταίαν φορὰν τὸν ποιητὴν, καὶ ὡς μὴ φοβηθῶμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ ζωὴ του ὀλόκληρος ὑπῆρξε μίαν τραγωδίαν ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἐπάλασε ὀλόκληρον τὸν βίον του ὅπως βελτιώσῃ, τελειοποιήσῃ, καθαρῶς, ἀνυψώσῃ τὸ πνεῦμα του. Τὴν ζωὴν τοῦ Σολωμοῦ ἐννοῶ μόνον ὡς μίαν διαρκῆ ἀνάβασιν καὶ μίαν διαρκῆ προσπάθειαν πρὸς ἀνάβασιν. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἠτένιζε τὴν φύσιν ἐκστατικῶς καὶ ἠρώτα τὸν φίλον του ἂν αἰσθάνεται τῶντι καμμίαν μελαγχολίαν, καμμίαν νοσταλγίαν, καμμίαν ἀγάπην νέας ζωῆς, καμμίαν δίψαν οὐρανίων πατρίδων εἰς τὸ ἄσμα

τῆς φλογέρας ἢ ὁποῖα ἠκούετο μακρόθεν, καὶ ὁ φίλος ἀπήντα ὅτι « τίποτε δὲν ἠσθάνετο » ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν ὅταν ἡ παραφροσύνη καὶ ἡ ἐμπνευσις ἐχόρευον δαιμόνιον καὶ ἔνθεον χορὸν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ ποιητοῦ, ὁ Σολωμὸς παρέμεινε ὁ ἀκατάληπτος. Καὶ δὲν θέλω ἓνα ἀνέκδοτον ἀλλὰ μίαν λέξιν διὰ νὰ δεῖξω ὅλην τὴν μαύρην τραγωδίαν τῶν τελευταίων του ἡτῶν. Ὁ ποιητὴς μᾶς λέγει κάποιος βιογράφος δὲν ἀνεγίνωσκε εἰς κανένα τὰ ποιήματά του, δὲν τὰ ἐδημοσίευε, δὲν τὰ ἀπήγγελλε κἂν εἰς τοὺς στενοτέρους φίλους.

Μία ἀπογοήτευσίς διὰ τὸν κόσμον ὅλον, μία μόνωσις, μία ἐρήμωσις, ἡ μισανθρωπία ἢ ἀπόλυτος ἐσθίασαν τὰ τελευταῖα καὶ τὰ μᾶλλον ὑπέροχα φτερουγίσματα τοῦ Σολωμοῦ. Ὁ ποιητὴς εἶχε κάμει ἄλλα, εἶχε ἀνέλθῃ ἐπὶ τέλους, εὗρισκετο ὑψηλά. Καὶ εὗρισκόμενος ὑψηλά εὗρισκετο παρασάγγας μακροὺς ἀπὸ τοὺς φίλους του, ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον καὶ καθίστατο ὁ ἀκατανόητος. Δὲν ἠρέσκετο πλέον παρὰ μετὰ τὰ μικρὰ παιδιά, μετὰ τὸν γέλωτα τῶν ἀθῶων τῶν ὁποίων καὶ ὁ Χριστὸς ἐπέτρεψε τὴν προσέγγισιν.

Ὅλοι οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τοῦ ἦσαν ξένοι καὶ ἡ τραγωδία ἡ μεγάλη ἢ ἐπαναλαμβανόμενη μετὰ ὅλας τὰς μεγαλοφυΐας, ἡ τραγωδία τῆς ὑπεροχῆς ἢ ὁποῖα βλέπει αἴφνης αὐτὴν ἔρημον καὶ ὄρφανὴν ὑπεράνω τοῦ κόσμου ἐνίκησε καὶ τὸν Σολωμὸν. Καὶ ὑποθέτω ὅτι τῶντι εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς ἡ παραφροσύνη ἠγγισε τὸ πνεῦμα του, ὅχι ἡ παραφροσύνη τῶν ταπεινῶν τοῦ φρενοκομείου ἀνισορρόπων, ἀλλ' ἡ μεγάλη παραφροσύνη τὸ παραλήρημα τῶν ὄντων τὰ ὁποῖα δὲν ὀμιλοῦν πλέον τὴν γλῶσσαν τῶν ἀνθρώπων, τὰ ὁποῖα διαλέγονται πλέον μετὰ τὰς πηγὰς τῆς φύσεως καὶ μετὰ τὴν στίφην τῶν πνευμάτων, τῶν μεγαλοφυῶν, οἱ ὁποῖοι ὑπερβάντες τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ νοητὰ, διαβάντες μετὰ τὸ περὺνισμὰ των τὰ ὄρη τῆς σκέψεως, μᾶς φαίνονται ἀκατανόητοι καὶ μᾶς φαίνονται παράφρονες. Ὅπως ὁ Νίτσε μετὰ τὴν ἐνατένισιν τῆς κεφαλῆς τῆς Μεδούσης τῆς ὑπερτάτης γνώσεως, ὅπως ὁ Σοῦμαν μετὰ τὴν νίκην ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων ἡχῶν, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ Σολωμὸς ἔπαθε τὴν ἀγίαν παραφροσύνην τῶν μεγαλοφυῶν, δηλαδὴ ὑπερέβη καὶ περιεφρόνησε τὴν πτωχὴν μας καὶ ἡρεμὸν νόησιν.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΒΙΟΝ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

Ἡ ἐν Ζακύνθῳ οἰκία τοῦ Σολωμοῦ, καταστραφείσα ἐπὶ τοῦ σεισμοῦ τοῦ 1898.

Ἐκ τῶν ὀνομαστῶν τοποθεσιῶν τῆς Ἑλλάδος εἶνε μέρος Ἰακυνθιακῆς ἐξοχῆς, τὸ γραφικώτατον Ψήλωμα, τὸ διασχίζομενον ὑπὸ ἀμαξίτης ὁδοῦ, ἣτις κοινῶς λέγεται Καινούργια Ρούγα καὶ ἐπισήμως ὁδὸς Φιλικῶν. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο, ἀνεφάνη ἡ ποιητικὴ φύσις μᾶς ἑλληνικῆς δόξης, καὶ ἐξετυλίχθησαν ἐπεισόδια τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἐποποιίας.

Μικρὸς ὁ Σολωμὸς ἐσύναξεν ἐκεῖνον τὸν δρόμον πηγαίνων εἰς τὸν Ἅγιον Νικόλαον, κοινῶς λεγόμενον Γαίδουροταβέρνα, ἔνθα φαίνεται τὸ ἐξόχως καλλιεργημένον μαγικὸν λεκανοπέδιον. Ἀργότερα ὁ δρόμος αὐτὸς τὸν ἔφερε πρὸς τὸ καταφύγιον τῶν ἀγωνιστῶν, τὴν Ἑστίαν τῆς ἐν Ζακύνθῳ Φιλικῆς Ἑταιρείας, εἰς τὸν ναῦσκον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς οἰκογενείας τοῦ Λατίνου. Ἐν τῷ ναῦ τούτῳ, ἐπὶ τῆς αὐτῆς εἰκόνας τῆς Τριμύρφου, ὅπου ὠρκίσθη ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν δημιουργησάντων τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἐποποιίαν, ὀρκίζεται ὁ νέος Σολωμὸς ὀδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Ἡπειρώτου Ἀνθίμου Ἀργυροπούλου καὶ μνησται εἰς τὰ μυστήρια τῶν Φιλικῶν. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην ὁ Σολωμὸς ἤκουε τὰς ἀποφάσεις, τὰς σκέψεις, τὰς ἐλπίδας καὶ τὴν αἰσιοδοξίαν τῶν μελλόντων ἡρώων ἐμάνθανεν ἔπειτα τὴν πρόοδον τῆς ἐπαναστάσεως, ἐσπαράσσετο ἡ καρδιά του ἀπὸ τὰς διηγῆσεις τῶν δεινοπαθημάτων τῶν πολεμιστῶν ἢ ἠγάλλετο ἀπὸ τὰς ἀγγελολογίας νίκης των.

Εἰς τὸν ὠραῖον λοφίσκον, πλησίον τοῦ Ἁγίου Νικολάου, Στου Στραῆνι λεγόμενον, ἐμπνέεται ὁ νέος Πίνδαρος, καὶ τὸν Μάιον τοῦ 1823 γράφει τὸν « Ὑμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν ».

Καὶ αὐτὴ ἡ παιδικὴ ἡλικία τοῦ Σολωμοῦ εἶχε τι ἔκτακτον. Τὸ αἰσθημα τῆς φιλίας ἦτο εἰς αὐτὸν μέγα. Ἐπίσης τὸ αἰσθημα τῆς ἐλεημοσύνης. Ἀδύνατον ἦτο νὰ ἔβλεπεν ἐλαίτην

καὶ νὰ μὴ τὸν βοηθήσῃ. Ἐκλαίει διὰ τὸν θάνατον δημηλίου φίλου καὶ ἠσπάζετο τὴν χεῖρα ἄλλου διότι εἶδεν αὐτὸν νὰ τείνῃ χεῖρα βοηθείας. Σπανίως ὠμίλει ἠρέσκετο ἀκούων καὶ ἐρωτῶν περὶ ὅλων τῶν πραγμάτων.

Ἡμέραν τινὰ εἶδεν ἓνα πωλητὴν πτηνῶν. Ἠγόρασε ὅλα τὰ πτηνὰ, ἦνοιξεν ἔπειτα τὴν θυρίδα τοῦ κλωβίου καὶ τὰ ἀφῆσεν ἐλεύθερα νὰ πετάξουν, λέγων « τὰ καὶμένα! »

Ἡγάπα πολὺ τὰ ἀνθη ἰδίως τὴν γαζίαν. Τόση ἦτο ἡ πρὸς αὐτὴν ἀγάπη του ὥστε ἐδίδεν ἐν τάλληρον εἰς ἐκεῖνον ὅστις τοῦ ἔφερε τὰς ἀπαρχὰς τῆς γαζίας, ταῖς πρωτόβουλας ὡς ἔλεγεν. Ὁ Γεώργιος Παράσχος διηγεῖται:

« Τὸ ἀνθος γαζία ἠγάπα περιταχέστατα ὁ εὐγενὴς Σολωμὸς. Ὅτε μετὰ τοῦ Ζαμπελίου ἐκλήθημεν εἰς τὴν τράπεζάν του: Χωρὶς γαζία, μοῦ εἶπε, δὲν ἠμπορῶ νὰ κάμω ποτὲ ἂν τύχη νὰ μοῦ λείψῃ παίγων καρπὸ λεμονιάς. » Ἐκτοτε δὲν ἀνέφερα τὴν γαζίαν εἰμὴ διὰ τῶν λέξεων: « ἀνθος Σολωμοῦ ».

Τῷ 1818 ἐπέστρεψεν ὁ Σολωμὸς εἰς τὴν Ζακύνθον καὶ εὔρε τὴν Ἐπτάνησον ὑπὸ τὴν

Ἐρείπια ἁγίου Γεωργίου τῶν Λατίων, ὅπου ὠρμίσθη ὁ Σολωμὸς ὡς Φιλικός.

ἀγγλικὴν προστασίαν. Γεννάτιο ἡ φιλόπατρις ἰδέα νὰ λάβῃ ἡ Ἐπτάνησος μεταρρυθμίσεις τοῦ αὐστηροῦ συντάγματος τοῦ Μαίτλαντ τῆ 23 Φεβρουαρίου τοῦ 1821 καὶ γίνεται ἀναφορὰ τῶν ἐγκρίτων Ζακυνθίων αἰτούντων τοῦ συντάγματος τὴν μεταρρύθμισιν. Ὁ Σολωμὸς καὶ αὐτὸς ὑπογράφει καὶ εἰς τὴν ἀναφορὰν προσθέτει: «Ὅπως οἱ μεταγενέστεροι ἡμῶν περιεργαζόμενοι τὰς ἀτυχίας τῆς ἡμετέρας πατρίδος καὶ ἀθλίας θυγατρὸς ἐνδόξου μητροῦς, ἐὰν ἐρωτήσωσι τίς ἀνέπλασεν ὡραίαν αὐτὴν δι' Ἐλευθερίας, ἡ ἱστορία θ' ἀποκριθῆ: Γεώργιος ὁ Δ'».

Πατρίς καὶ θρησκεία ἦσαν τὰ δύο ἰδεώδη τοῦ ποιητοῦ. Ὁ Σολωμὸς ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἦτο θρησκός, ἐσύχναζε τὰς ἐκκλησίας καὶ γραῖα γείτων τῆς ἁγίας Παρασκευῆς πρὸ εἰκοσαετίας μού εἶπεν ὅτι ὁ ποιητὴς παιδίον, ἐπήγαινε τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἑορτὰς εἰς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην καὶ ἔλεγε τὸ Κύριε Ἐλέησον σφοδρῶς μὲ γλυκεῖα φωνή, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῆς μακαρίτιδος γραίας. Ἠκούσαμεν ἐπίσης ὅτι ὁσάκις ἔβλεπεν εἰς τὴν γῆν χόρτα ἢ ἄλλο ἀντικείμενον σχηματίζον σταυρόν, ἔκυπτε καὶ ἐλάμβανεν ἐν τεμάχιον, τὸ ἡσπάζετο καὶ τὸ ἔρωπιτε. Δυσχεστεῖτο πολὺ ὁσάκις ἤκουε νὰ καταφέρωνται

κατὰ τῆς θρησκείας καὶ τοῦ μεγαλείου τοῦ Θεοῦ.

Περὶ τῶν ἐρώτων τοῦ Σολωμοῦ οὐδὲν ἐγράφη οὔτε γνωρίζομεν λεπτομερείας· ἀλλ' ὡς μᾶς ἐβεβαίωσαν σύγχρονοι αὐτοῦ φίλοι, αἱ ὑπὸ τοῦ Σολωμοῦ ἀγαπηθεῖσαι γυναῖκες ἦσαν ἐκτάκτου ὠραιότητος. Εἶχε θυγατέρα, ἣτις ὁμοίαζε πολὺ μὲ τὸν ποιητὴν. Ἐν Κερκύρᾳ ἠγάπα ἐμμανῶς Ζακυνθίαν, σύζυγον λογιῦ Ἰταλοῦ.

Ὁ Σολωμὸς ἦτο γενναῖος καὶ ἔδαπάνη πολλά. Ὄταν ὁ ἀδελφὸς του Δημήτριος τοῦ ἔγραψε νὰ εἶνε ὀλίγον φειδωλὸς τοῦ ἀπῆντησεν:

Γυμνὸς ἐς τὸν κόσμον ἐμπῆκα,
Γυμνὸς θεὸς νὰ ταφῶ,
Ὁ κόσμος εἶνε ξένος,
Δέν εἶνε κανερός.

Εἶναι γνωστὴ ἡ φιλία ἢ συνδέσασα τὸν Σολωμὸν μὲ τὸν Μάντζαρον. Ἡ ποίησις καὶ

ἡ μουσικὴ, ἀδελφωμένοι, ἀνέπτυξαν στενὴν φιλίαν μεταξὺ τῶν δύο καλλιτεχνῶν.

Ὁ Μάντζαρος, τὸν ὅποιον εὐτυχίσσαμεν νὰ ἔχωμεν διδάσκαλον τῆς μουσικῆς, μᾶς ἔλεγε συχνὰ περὶ Σολωμοῦ ὅτι ὁ ποιητὴς ἦτο πολὺ εὐχάριστος εἰς τὴν ὁμιλίαν Ἠρέσκετο μᾶλλον νὰ μελετᾷ παρὰ νὰ γράφῃ. Ἠνυχιστεῖτο νὰ εἶνε μόνος καὶ μόνος νὰ περιπατῇ παρὰ τὸ φρούριον, ἐν Κερκύρᾳ, ἔχων τὰ θυλάκιά του πλήρη ζαχαρωτῶν, τὰ ὅποια ἐμοίραζε εἰς τὰ μικρὰ παιδία διότι τὰ ἠγάπα ὡς ἀθάνα πλάσματα. Ἡ Ἰταλία τοῦ ἦτο πάντοτε πολὺ προσφιλέως.

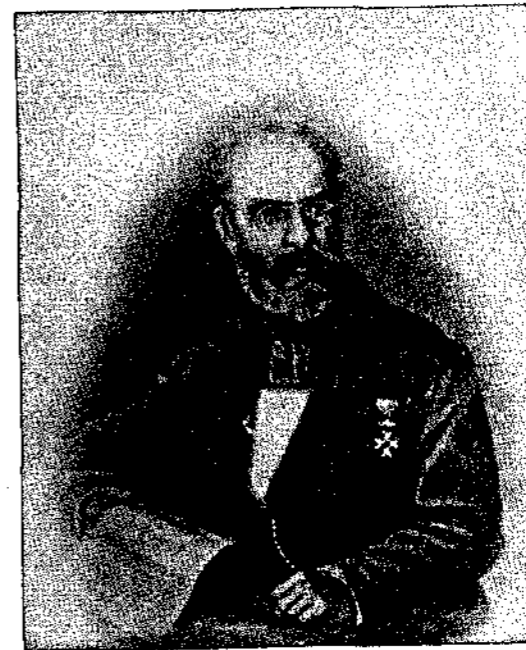
Ὁ Σολωμὸς ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν πενήντα ἑννέα ἐτῶν, τῷ 1857 εἰς Κέρκυραν. Τὰ

ὅσα του μετέφερον ὁ ἀδελφὸς του Δημήτριος καὶ ἐτέθησαν εἰς μαυσωλεῖον εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ ἁγίου Μάρκου, ἣτις πρὸς τιμὴν του ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σολωμοῦ ἐγένοντο τρεῖς μέχρι σήμερον ἐκδόσεις· ἐν Κερκύρᾳ (1859), ἐν Ζακύνθῳ (1880) καὶ ἐν Ἀθήναις (1901). Ὁ κ. Ἀγγελὸς Μωρέττης ἀναγγέλλει τετάρτην ἐκδοσιν διὰ τὰς ἑορτὰς.

Πρὸς τὴν κεντρικὴν ἐπιτροπὴν ἐστάλησαν ἐκ Κερκύρας τὰ χειρόγραφα τὰ διασωθέντα τοῦ ποιητοῦ, τὰ ὅποια εἶδομεν καὶ ἔχουσι μεγάλην σπουδαιότητα. Ὁ πρόεδρος τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς ὅστις κατέχει αὐτὰ, μᾶς ἐπληροφόρησεν ὅτι σκέπτεται νὰ τὰ δημοσιεύσῃ ἐν εὐρεθῇ ἐκδότῃ.

ΣΠ. ΔΕ ΒΙΑΖΗΣ

Νικόλαος Μάντζαρος.

ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

Ἐστὼν Ψαρόν τὴν δόμανθη εἰρήνη
Προπατόντας ἡ Δόξα μονάχη
Μελετῶ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια,
Καὶ ἔς τὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
Γνωμένο ἀπὸ λίγα χορτάρια
Ποῦ εἶχαν μείνη ἔς τὴν ἔρημη γῆ.

Ποῦ πρασινοῖζονε
Μέσ' ἔς τοὺς σταυρούς.

Ἵσταν μεσάνυχτα
Καταβουίζουν
Οἱ ἀνέμοι, ἂν τὰ βλέπες
Πῶς κυματίζουν,
Ἐλεες πῶς κροάζουνε
Τοὺς ζωτάρους.

Ἐστὴν σκιὰ χροοπασμένας,
Ἐστὴν σκιὰ βλέπω κι' ἐγὼ
Κρινοδάχτυλαις παρθένας,
Ἵσταν κάνουνε χορὸ.

Ἵσταν στὴν ἄλλαγή
Τὴ μοναξία
Στρογγυλοφέργαρη
Φωτοχυσία,
Σὲν τὴ λαμπρόπλαστη
Πρωτορυχία.

Ἵσταν χορὸ γλυκογυρίζουν
Ἵσταν μάτια ἐρωτικά,
Καὶ εἰς τὴν αὔρα κυματίζουν
Μαῦρα, δλόχρυσά μαλλιά.

Μὲ τῆνθη μας ἐμίσησε
Ναῦθ' ἄνθη σὰ γυρίση
Ἐτοίμασε τα, κ' ἐφθασε
Ἄν ἡμπορεῖ ν' ἀργήση.
Μὴν εἶναι κείνη πῶροχεται
Μὲ κάτασπρα πανιά;

Ἡ ψυχὴ μου ἀναγαλλιάζει,
Πῶς ὁ κόρφος καθεμιῶς
Γλυκοβύζαστο ἐτοιμάζει
Γάλα ἀνδρείας καὶ ἐλευθεριάς.

Ἄν ἀκούεται οὐτ' ἓνα κῆμα
Εἰς τὴν ἔρημη ἀκρογιαλιά,
Ἄς καὶ ἡ θάλασσα κοιμᾶται
Μέσ' ἔς τῆς γῆς τὴν ἀγκαλιά.

..... τῆς ἡμέρας,
Π' ὁ τρίτος ἀνθίζε ἔς ἐσὲ θεοτικὸς Ἰσραήλ,
Μὲ τὴν ψυχὴν τρεμάμενην μέσ' ἔς τὴν χαρὰν τοῦ πόθου,
Ἄχ! σ' ἔστανα βασίλισσα ἔς τῆς γῆς ταῖς εἰδυχίαις,
Ἐνῶ λαις ταῖς δοκίμαζα κνιτώντας τὴν θωριά σου.
Στὴν πλῆκα πέφτω, καὶ θαρρῶ πῶς δὲ θά σου
βαρύνῃ,
Παρθέν', ἀπὸ τὰ χεῖλη μου, κί ἀπὸ τὰ γόνατά μου.

Σὲ κ. μητήριον
Εἶναι σημεῖνα
Ἄνο. κυπαρίσσια
Ἄδελφωμένα

Γλυκίστη φωνὴ βγάν' ἡ καθάρα,
Καὶ σὲ τούτῃ τὴν ἄφραστη ἁρμονία
Τῆς καρδιάς μου ἀποκρίνεται ἡ λαχτάρα.

Μὲ χίλιαις βροχαῖς χύνεται, μὲ χίλιαις γλώσσαις
κρένει
Ἵσταν πεθάνη σήμερα χίλιαις φοραῖς πεθαίνει.

Γλυκὲ φίλε, εἶσαι σύ, ποῦ μὲ τὴ θεία
Ἐκσταση τοῦ Ἵσσιάνου, εἰς τ' ἀκρογιαλί
Τῆς νυχτὸς ἐμψυχῶς τὴν ἡσυχία.

Θύραις ἀνοίξ' ὀλόχρυσαις γιὰ τὴν γλυκεῖαν ἐλπίδα.

Κάθισε γιὰ νὰ ποῦμε ἕμνον ἔς τὰ κάλλη
Τῆς Σελήνης· αὐτὴν ἐσυνθηθοῦσε
Ἵσταν τυφλὸς ποιητὴς συχνὰ νὰ ψάλλῃ.

Ἵσταν μὲ σένα τρεῖς χαρᾶς ἔς τὴν πίκρα φντρο-
μέναις,
Ἵσταν γιὰ μένα ἔς τὴν χαρὰν τρεῖς πίκραις ριζο-
μέναις

Μοῦ φαίνεται τὸν βλέπω ποῦ ἀκουμφοῦσε
Σὲ μὴν ἐπιά, καὶ τὸ φεγγάρι ὠστόσο
Ἵσταν γένεια τὰ ἱερὰ λαμποκοποῦσε.

Πάντ' ἀνοιχτά, πάντ' ἄγρυπνα τὰ μάτια τῆς
ψυχῆς μου.

Ἵσταν τὸ σκοπὸ, νάτο, προβαίνει ὡ πόσο
Σὲ τὴν νύχτα τερπνὰ παρηγορίζεις!
Ἵσταν παθητικὸ θὲ νὰ σοῦ ἐνώσω.

Ἵσταν φῶς καὶ μακρινὸ σὲ μέγα σκότος κί
ἔργο.

Παθητικὸ σὲν ἐσένα, ὅταν λαμπύρης
Στρογγυλὸ, μεσουράνιου, καὶ τὸ φῶς σου
Σὲ ταφόπετρα ὀλόασπρη ἀποκοιμίζης.

Ἵσταν ὁ Ἵσρωτας χορὸ μὲ τὸν ξανθὸν Ἰσραήλ,
Κ' ἡ φύσις ἦρε τὴν καλὴν καὶ τὴν γλυκεῖάν της
ἔρα,

Ἄν εἶναι χόρτο ταπεινὸ, χαμιόδετρο δὲν εἶναι
Βροχαῖς ἀπλώνει τὰ κλαδιὰ τὸ δέντρο ἔς τὸν ἄερα
Μὴν καρτερῆς ἐδῶ πουλί, καὶ μὴ προσμένῃς χλόη
Γιατὶ τὰ φύλλ' ἂν εἶν' πολλὰ, σὲ κάθε φύλλο πνεῦμα
Τὸ ψηλὸ δέντρο ὀλόκληρο κ' ἡχολογᾷ κί ἀστράφτει
Μ' ὄλους τῆς τέχνης τοὺς ἡχοῦς, μὲ τ' οὐρανοῦ τὰ
φῶτα.

Καὶ μέσ' ἔς τὴν σκιά, ποῦ φούντωσε καὶ κλεῖ
δροσιαῖς καὶ μύσχοις.
Ἵσταν ἀνάκουστος κηλαΐδισμος καὶ λιποθυμισμένος.

Σαστίζ' ἡ γῆ κ' ἡ θάλασσα κ' ὁ οὐρανὸς τὸ τέρας
Τὸ μέγα πολυκάντηλο μέσ' ἔς τὸ ναὸ τῆς φύσης,
Κί ἀρμόζουν διάφορο τὸ φῶς χίλιαις χιλιάδες ἄστρα,
Χίλιαις χιλιάδες ἄσματα μιλοῦν καὶ κάνουν ἓνα.
Στὸ δέντρο κάτω δέξου ἐκαμ' ἡ βοσκοποῦλα.
Τ' ἄστρα γοργὰ τὴ δέχτηκαν καθὼς ἡ γῆ τὸν ἥλιο.
Τὰ Στραφεῖμ ἐγνώρισαν τὸ βάθος τῆς ἀγάπης,
Κί ὀλόκληρ' ἡ Παράδεισος διπλὴ Παράδεισός ναι.
Ποῦς ἔχει πῆ ποῦ σοῦμελλε, πέτρα νὰ βγάλῃς
ρόδο;

Πολλὰς φοραῖς σ' ἀγκάλιασα . . .
Πολλὰς μὲ τὴν ἀγάπη μου καὶ μὲ τὸ πέταμά μου.

Μάγεμα ἡ φύσις κί ὄνειρο ἔς τὴν ὁμορφιὰ καὶ
χάρη,
Ἵσταν μαύρη πέτρα ὀλόχρυση καὶ τὸ ξερὸ χορτάρι

Μ' ἀρέσει, δροῦ, νὰ σὲ θαρρῶ μέσ' ἔς τὸ οὐρανοῦ
τ' ἔς ἀγκάλιας.

Τὸ χάσμα π' ἀνοιξ' ὁ σεισμὸς κ' εὐθὺς ἐγέμισθ
ἄνθη.

Οὐρανὸς δένεται καὶ γῆ ἔς τὴν ὁμορφιὰ ματιὰ της.

Γελᾷ καὶ σὲ τὰ λούλουδα, χάσμα τοῦ Ἰσραήλ
μαῦρο.

ΠΡΟΤΟΜΗ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΙΣ

ΤΟΝ ΔΙΟΝΥΣΙΟΝ ΣΟΛΩΜΟΝ

Ένας αιών έπέρασε. Κάθε ήμέρα φέρει τήν ψυχήν του έλληνικού λαού πλησιέστερα προς του Ποιητού τήν ψυχήν και τò όνομά του βαθύτερα ριζώνει μέσα μας καθ' έκάστην. Ξανοίγει όλοέν εις τὰ μάτια μας όνειρον άφθαστης όμορφιάς, βγαλμένης από τò βιβλίον τής φύσεως, τò αιώνιον.

Και έορτάζει σήμερα όλη ή Έλλάς, κάθε γωνία της έλευθέρα και δούλη, μαζί με τήν μυροβόλον νήσον του Ίονίου.

Η σημερινή ήμέρα είναι ήμέρα δοξασμένη. Η δόξα της είναι ή δόξα τήν όποίαν προσδίδουν εις τὰ έθνη οί μεγάλοι έργάται των ποιηταί, σοφοί, καλλιτέχναι, στρατιώται. Ο λαός ακολουθεί. Ο λαός λατρεύει. Ο λαός τιμά.

Σήμερα καλεΐται ό έλληνικός λαός να τιμήση τόν ποιητήν του.

Μία άκόμη ένδειξις τής τιμής αυτής, τής πολλαπλώς έκδηλουμένης με τας έορτάς τής έκατονταετηρίδος του, πραγμάτωσις πόθου γενικού, τόν όποιον πολλάκις ήκούσαμεν, θά ήτο να στηθῆ ή προτομή του Σολωμού εις τας Αθήνας. Να στολισωμεν με τήν μορφήν του μίαν πλατεϊαν τής πρωτευούσης. Να ξημερώνη κάθε πρωΐ ό άττικός ήλιος επάνω εις τὰ μεγάλα του όνειρα. Να χαιρετίζωμεν και τόν ποιητήν μαζί με τόν Ύμνον.

Τὰ « Παναθήναια », μαζί με τήν σημερινήν έορτήν, γίνονται διερμηνεΐς του ιδιαιτέρου αυτού πόθου, να στολισθοῦν αί Αθήναι με τήν προτομήν του ποιητού. Προς τούτο άνοίγομεν κατάλογον εισφορών εις τὰ γραφεΐα μας. Εις τò προσεχές τεύχος θά δημοσιεύσωμεν τας σταλησομένας εισφοράς. Έχομεν ήδη δηλώσεις φίλων μας προθυμότατα άποδεχθέντων τήν πρότασίν μας.

Αί εισφοραί άποστέλλονται προς τόν κ. Κίμωνα Μιχαηλίδην, Διευθυντήν των « Παναθηναίων » ή προς τήν Τράπεζαν Έμπεδοκλέους, Αθήνας. Θ' άναγράφωνται δέ τακτικώς εις τὰ « Παναθήναια ».

Τò έργον θά στοιχίσῃ μετά του βάρθρου 4-5000 δραχμάς. Αποτεινόμεθα προς πάντας, δεχόμενοι και τήν έλαχίστην καταβολήν.

Προσεχώς θά προκηρύξωμεν διαγωνισμόν μεταξύ των Έλλήνων καλλιτεχνών, όρξζοντες έν καιρῶ τήν έλλανόδικον έπιτροπήν.

Η Διεύθυνσις των « Παναθηναίων ».